

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української та зарубіжної літератур

«Допущено до захисту»

Завідувачка кафедри

_____ Наталя Мельник

Протокол № _____

« ___ » _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____

« ___ » _____ 2024 р.

ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ КОНЦЕПТИ РОМАНУ ОКСАНИ ЗАБУЖКО
«МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ»

Кваліфікаційна робота студента групи
УАФм-23 другого (магістерського) рівня
спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література),
додаткової спеціалізації 014.02 Середня
освіта (Мова та зарубіжна література
(англійська))

Сніцар Регіни Вікторівни

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент **Мельник Н. Г.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (ім'я та прізвище)

Члени ЕК _____

(підпис) (ім'я та прізвище)

_____
(підпис) (ім'я та прізвище)

_____
(підпис) (ім'я та прізвище)

_____
(підпис) (ім'я та прізвище)

Кривий Ріг - 2024

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Сніцар Регіна Вікторівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

АНОТАЦІЯ

Сніцар Р. В. Ідейно-художні концепти роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів». Кривий Ріг, 2024. 74 с.

У магістерській роботі досліджено специфіку відображення ідейно-художніх концептів роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» та проаналізувано методичні можливості вивчення творчості Оксани Забужко в шкільному курсі літератури. Акцентовано на оригінальних підходах письменниці до відображення проблеми історичної пам'яті.

Ключові слова: роман, ідейно-художній зміст, концепт.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1. Ідейно-художні параметри літературного твору як наукова проблема.....	9
1.2. Поняття «концепт» у літературознавчому осмисленні.....	14
1.3. Творчість Оксани Забужко в науковому дискурсі.....	22
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ КОНЦЕПТИ РОМАНУ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ».....	33
2.1. Концепт «пам'ять» як ключ до розкриття історичної правди в романі.....	33
2.2. Концепт «любов» як рушій сюжетно-образної тканини твору.....	38
2.3. Концепт «історія» як відображення авторської візії долі України.....	40
2.4. Концепт «нація» як смислотворче ядро роману.....	43
Висновки до другого розділу.....	47
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЛІТЕРАТУРИ.....	49
3.1. Аналіз чинних програм з української літератури.....	49
3.2. Методичні можливості вивчення творчості Оксани Забужко в шкільному курсі літератури.....	53
Висновки до третього розділу.....	62
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	70

ВСТУП

Актуальність дослідження. У процесі його осмислення літературного твору як цілісного естетичного явища, ідейно-художні концепти є ключовими компонентами, оскільки відображають філософські, естетичні та морально-етичні уявлення автора про світ. Це складові елементи своєрідного «мосту» між читачем і текстом, котрі допомагають краще зрозуміти глибокий сенс художнього тексту, його провідні ціннісні орієнтири та символіку.

Літературні концепти не лише формують художню дійсність роману, але й упливають на сприйняття читача, сприяють його інтелектуальному та емоційному збагаченню. Через них автори передають свої світоглядні позиції, рефлексують над реаліями свого часу і пропонують власне бачення майбутнього. Тому дослідження ідейно-художніх концептів є важливим не лише для глибшого розуміння літературних творів, але й для більш повного осмислення культурних та соціальних процесів, які вони відображають.

Творчість сучасних українських письменників пропонує читачеві багатовимірну концептуальну картину світу, людини в ньому, що свідчить про перспективність літературознавчих пошуків глибинного змісту тексту.

У цьому сенсі актуальним, на нашу думку, є звернення до роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» із погляду відображення в ньому ідейно-художніх концептів.

Ми переконані, що дослідження ідейно-художніх концептів роману «Музей покинутих секретів» дозволить не лише глибше зрозуміти творчість Оксани Забужко, але й прослідкувати зв'язки літератури з сучасними соціальними та культурними викликами, вплив на формування колективної пам'яті та національної ідентичності, на розуміння мистецтва і його ролі у суспільстві. Це дослідження є важливим кроком у напрямку глибшого

осмислення не лише одного окремого твору, але й української літератури та культури в цілому як рецепції колективного досвіду нашого народу.

Творчість Оксани Забужко привернула увагу багатьох науковців, які простудіювали різні аспекти її літературного доробку: В. Агеєва, Н. Анісімова, Г. Гайдученко, О. Грищенко, О. Задорожна, О. Капура, М. Максименко, Л. Мовчун, Є. Овчаренко, Ю. Стиркіна, М. Чуприненко, О. Шаф, Н. Шевченко, Т. Шевченко, Ю. Шерех та інші.

Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, проблема змісту та функцій ідейно-художніх концептів роману «Музей покинутих секретів» залишається недостатньо вивченою. Комплексність та глибина творчих підходів письменниці потребують більш детального аналізу, який би враховував не лише тематичні аспекти твору, але й концептуальну його складову, багат шаровість художніх прийомів, символіку та інтертекстуальність, що роблять роман справжнім культурним феноменом сучасної української літератури. Лише через всебічне дослідження твору можна зрозуміти його значення та вплив на читача.

Вивчення сучасної української літератури є невід'ємною складовою шкільного курсу літератури, яка сприяє формуванню національної ідентичності, критичного мислення, а також розширенню світогляду учнів.

Творчість Оксани Забужко відзначається глибиною філософських роздумів, цілісністю ідейно-художньої концептуальної картини світу, актуальністю порушених проблем. Її твори є чудовим матеріалом для обговорення і аналізу в старших класах, оскільки вони пропонують багатий матеріал для роздумів і дискусій.

Включення творчості Оксани Забужко до шкільного курсу літератури є, на нашу думку, важливим кроком у напрямку ефективності навчального процесу, підготовки учнів до розуміння складних соціокультурних процесів. Твори письменниці дозволяють учням / ученицям не лише розширювати свій

літературний кругозір, але й розвивати критичне мислення, емпатію, а також усвідомлення своєї національної ідентичності та місця в історії.

Мета дослідження полягає в тому, щоб визначити ідейно-художні концепти роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» та проаналізувати методичні можливості вивчення творчості Оксани Забужко в шкільному курсі літератури.

Відповідно до мети визначено такі основні **завдання**:

- висвітлити теоретичні основи дослідження: стан вивчення проблеми ідейно-художніх параметрів у літературознавстві);
- окреслити зміст поняття «концепт» із літературознавчого погляду;
- проаналізувати літературознавчий дискурс творчості Оксани Забужко;
- визначити художні функції концептів «пам'ять», «любов», «історія» та «нація» в романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів»;
- розкрити методичні можливості вивчення творчості Оксани Забужко в шкільному курсі літератури;
- синтезувати наслідки дослідження в загальних висновках.

Об'єктом дослідження є роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів».

Предметом дослідження є ідейно-художні концепти роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів».

Основні методи дослідження:

- 1) теоретичний аналіз (опрацювання визначальних теоретико-літературних понять, що дозволяють розкрити сутність поняття «концепт»);
- 2) теоретичний синтез (узагальнення теоретичних досліджень творчості письменниці сучасними літературознавцями);
- 3) описовий метод (вивчення та опис специфіки концептів у романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів»).

Теоретична значущість наукової роботи полягає в системному аналізі системи ідейно-художніх концептів роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів».

Практичне значення магістерської роботи: отримані результати дослідження можуть бути використані вчителями для підготовки до уроків, позакласних заходів або факультативів із української літератури; викладачами та студентами під час опрацювання курсу української літератури, у науково-дослідницькій роботі студентів філологічних спеціальностей у процесі аналізу творів.

Результати проведеного наукового дослідження **апробовано** на I Міжнародній науковій конференції здобувачів вищої освіти «Мови й літератури світу в глобалізаційних процесах» (18 квітня 2024 року, Кривий Ріг, Україна) та у вигляді публікації: Сніцар Р. «Концепт «пам'ять» у романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів». Матеріали студентських наукових читань : зб. наук. праць / ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), Бакум З. П., Білоконенко Л. А. та ін. Кривий Ріг, 2024. Вип. 12. С. 170-178.

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, супроводжуваних висновками, загальних висновків, списку використаної літератури. Обсяг роботи – 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Ідейно-художні параметри літературного твору як наукова проблема

Ідейно-художні параметри літературного твору є важливою науковою проблемою, яка потребує глибокого осмислення. Це поняття включає комплекс характеристик, що визначають змістову і художню сутність твору. Аналіз ідейно-художніх параметрів художнього тексту дозволяє не лише зрозуміти авторську концепцію людини та дійсності, але й осмислити його естетичну цінність. Розгляд ідейно-художніх параметрів допомагає дослідникам і критикам зрозуміти, як певні ідеї та естетичні рішення автора впливають на форму і зміст твору, а також на сприйняття цього твору читачами.

Дослідження літературного твору з погляду відображення в ньому художнього світу автора є одним із трендових напрямів сучасного літературознавства. Художній світ є важливою частиною поетики твору, оскільки він концентрує в собі авторське бачення предметної, соціальної та психологічної реальності. Аналіз художнього світу літературного зразка дозволяє визначити ключові характеристики концепції людини та світу, які створив автор, а також ідейно-художні координати твору і творчості в цілому. Тому аналіз категорії «художній світ» має значну методологічну та методичну цінність.

Термінологічні сполуки «художній світ літературного твору», «внутрішній світ літературного твору» «ідейно-художні параметри» та «художній світ письменника» мають статус категоріальних (термінологічних) понять. Вони досить часто зустрічаються у назвах статей, монографій і дисертацій, однак автори рідко намагаються детально пояснити їхнє значення.

Ще менше уваги приділяється роздумам про основні принципи аналізу художніх світів як окремих творів, так і творчої спадщини конкретних письменників. Таким чином, ці терміни використовуються досить вільно, можливо, через те, що їхній зміст сприймається як само собою зрозумілий.

В «Українській літературній енциклопедії» поняття художнього змісту сформульовано так: «Художній зміст – це відображення дійсності у творі з позицій певних світоглядних та суспільно-естетичних ідеалів, які автор ідейно та естетично освоїв. У художньому змісті гармонійно поєднуються факти об'єктивної реальності, образи та факти, створені уявою митця, а також ставлення до них як персонажів, так і автора. Основними елементами змісту є тема, проблематика, тенденція, художня ідея, конфлікт, характери <...>» [39, с. 367].

Очевидно, що зміст підпорядкований певній ідейній основі, де все, що є у творі, не може бути випадковим або незалежним від ідеологічних доктрин чи конкретних ідей. Із цього визначення також зрозуміло, що між змістом і формою існує органічна єдність, форма все ж розглядається як «спосіб існування змісту» та спосіб вираження саме ідейно-тематичного змісту

Т. Качак виділяє такі основні критерії художності літературного твору: образність, образний лад, емоційна виразність та умовність. Науковиця, спираючись на дослідження польського філософа Владислава Татаркевича, припускає існування трьох основних (атрибутивних) критеріїв художності: техне, що стосується оцінки зовнішньої форми літературного твору; ейдологічності, яка відображає образотворчу майстерність письменника; та духовнотворчої телеологічності твору, що є основним критерієм [21, с. 208].

На думку, Л. Глуговської, дослідження світу художнього твору є надзвичайно значущим для літературознавства, оскільки «вивчення внутрішнього світу твору мистецтва слова передбачає розгляд форми та змісту в їх нерозривній єдності. Художній світ твору поєднує його ідейний аспект з

елементами сюжету, фабули, та інтриги. Він безпосередньо пов'язаний зі стилем мовлення твору. Однак найважливіше: художній світ літературного твору має внутрішню єдність, яка визначається загальним стилем твору чи автора, стилем літературного напрямку або «стилем епохи» [8, с. 7].

Дослідниця стверджує, що «світ художнього твору відображає реальність у певному спрощеному, умовному вигляді», оскільки «художник не може відтворити реальність у всій її складності». У світі літературного твору є багато елементів реального світу, але цей світ має свої обмеження. Література вибирає лише деякі явища реальності, які потім умовно скорочує чи розширює, робить їх яскравішими або стилістично організовує. В результаті створюється власна система, що має свої внутрішні закономірності і є самодостатньою [8, с. 7].

Г. Клочек вважає, що важливою складовою художнього світу літературного твору є його візуальна компонента: «На мою думку, однією з ключових характеристик художнього світу є ступінь і специфіка візуалізації, або ейдетичність, яку ми розуміємо як тривкість і яскравість внутрішнього зорового сприйняття зображеного у творі». В залежності від родових і жанрових особливостей, візуальна складова може включати зорові образи, кольорову палітру, пейзажі, інтер'єри, портрети персонажів, а також синтез живопису і музики. Ці елементи є важливими для створення художнього враження і впливають на сприйняття твору читачем [22, с. 9].

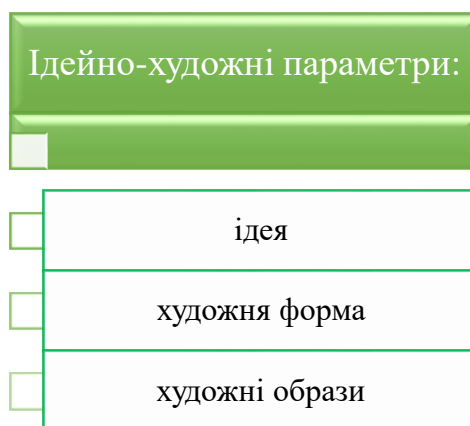
На думку Г. Клочека, для розуміння ідейно-художніх координат літературного твору та загальної творчості автора необхідно звертатися до художнього світу твору. Це дозволяє осмислити концепцію письменника щодо його бачення предметної, соціальної та психологічної реальності [22, с. 3]. Дослідник також акцентує увагу на важливості візуальної складової твору при його аналізі. Сюди входять зорові образи, кольорова палітра, пейзажі, інтер'єри, портрети персонажів, а також поєднання живопису і музики. Такий підхід є

доцільним, оскільки ця складова не лише формує поетику твору, але й визначає його ідейно-художні координати.

Основна залежність від особистості автора дозволяє зближувати поняття стилю та художнього світу. Художня реальність пронизана авторським світосприйняттям і відображає концепцію світу та особистості. Усі складові частини художнього світу, такі як час і простір, характери, обставини, речі, є узагальненим, концептуально насиченим відображенням реальності.

На відміну від реального світу, де явища не обов'язково підпорядковані єдиній ідеї, у світі твору все пронизане художньою концепцією. Читач заглиблюється в цей світ і сприймає його цілісно, таким, яким він є. Це і є головна відмінність між дійсністю та вигаданим автором простором – читач має можливість порівнювати їх і навіть обирати, який світ йому ближчий.

Ідейно-художні параметри літературного твору є ключовим аспектом, що визначає його цілісність та вплив на читача. Ці параметри охоплюють як змістовні, так і формальні елементи твору, які разом створюють його унікальну естетичну структуру. Вивчення ідейно-художніх параметрів спрямоване на розкриття глибинного сенсу твору, розуміння його художньої мови та авторських намірів. До ідейно-художніх параметрів віднесемо наступні, зазначені на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Ідейно-художні параметри літературного твору

Ідея твору часто втілює світоглядні та філософські переконання автора, його ставлення до певних суспільних, моральних або естетичних проблем. Через художній текст автор висловлює свої думки та почуття, інтерпретує дійсність, формує уявлення про світ. Художня форма є важливим засобом вираження ідей твору. Вона включає структуру тексту, композицію, жанрові особливості, стилістику, використання символів, метафор та інших літературних прийомів. Вибір форми визначається не лише естетичними, але й ідеологічними намірами автора.

Художні образи є носіями ідейного змісту твору. Через образи персонажів, їхні вчинки, діалоги та внутрішні монологи автор розкриває свої ідеї, ставить моральні питання, змушує читача задуматися над важливими проблемами. Водночас, образи можуть нести алегоричне або символічне значення, що дозволяє вийти за межі конкретного сюжету і звернутися до загальнолюдських тем.

Художній світ літературного твору створюється через взаємодію всіх його компонентів: ідей, образів, сюжету, композиції, мови. Цей світ відрізняється від реальної дійсності, але водночас є її відображенням і інтерпретацією через авторську призму. Важливо зазначити, що кожен читач взаємодіє з художнім світом по-своєму, формуючи власне розуміння твору на основі особистого досвіду, світогляду та емоційного сприйняття.

Світ художнього твору одночасно прямо та опосередковано відображає дійсність: опосередковано – через сприйняття художника, його художні уявлення, і прямо – коли автор несвідомо переносить у створений ним світ об'єкти реальності або уявлення та поняття своєї епохи, не надаючи їм спеціального художнього значення. Цей вид ілюзії реальності є унікальною властивістю художніх творів, яка не характерна жодній іншій формі суспільної свідомості. Для позначення цієї властивості використовуються терміни «художній світ» та «художня реальність». Важливо зрозуміти, в якому

співвідношенні перебувають життєва (первинна) реальність і художня (вторинна) реальність.

Отже, ідейно-художні параметри літературного твору є важливим аспектом, який визначає його змістову та естетичну сутність. Вони включають комплекс характеристик, що об'єднують авторську концепцію, стиль, жанр, ідеї, образи, сюжет та інші елементи, що формують унікальний художній світ твору. Важливо розуміти, що художній світ літературного твору, хоч і відображає реальність, але робить це через призму авторського бачення, інтерпретуючи її в умовній, спрощеній формі.

Теоретики наголошують на значенні вивчення художнього світу як основного підходу до розуміння літературного твору. Вони підкреслюють важливість розгляду форми та змісту в їхній нерозривній єдності, де форма стає способом вираження ідейного змісту. Крім того, візуальна компонента, як є важливим елементом, що впливає на поетику твору та його сприйняття читачем.

Дослідження ідейно-художніх параметрів літературного твору дозволяє глибше зрозуміти авторське бачення реальності, розкрити естетичну цінність тексту, а також визначити його вплив на читача. Це є ключем до осягнення художньої мови та намірів автора, що формують унікальний світ кожного літературного твору.

1.2. Поняття «концепт» у літературознавчому осмисленні

Сучасний розвиток гуманітарної науки засвідчує тенденції до поширення міждисциплінарних досліджень, які свідчать про системний глибинний аналіз художніх явищ. Так, праці, присвячені вивченню ідейно-тематичних функцій концептів у художньому тексті, часто знаходяться на перетині таких дисциплін

як літературознавство, лінгвістика, фольклористика, культурологія, історія, релігієзнавство, філософія.

Н. Фрасинюк дотримується точки зору, що концепти формуються під впливом різних факторів, таких як національні традиції, фольклор, релігія, ідеологія, життєвий досвід, мистецтво, відчуття та система цінностей. Вони виникають на основі значення слова і є результатом взаємодії словникового значення зі знаннями та досвідом окремої людини та суспільства в цілому. Концепт як об'єкт лінгвістичних досліджень має вербальне вираження, яке включає етимологію слів, синоніми, антоніми, характерні синтаксичні конструкції, контексти використання (семантичні комплекси), семантичні поля, оцінки, образні асоціації, метафори, фразеологізми, мовні шаблони, паремії, афоризми, суб'єктивні визначення, висловлювання, а також тексти і їхні сукупності [42, с. 68].

Поняття «концепт» і значення слова належать до однієї категорії, але їх розглядають у різних системах зв'язків: значення слова – у контексті мови, а концепт – у контексті логічних відношень і форм, що вивчаються як у мовознавстві, так і в логіці. У сучасній лінгвістиці існують три основні підходи до розуміння концепту, що ґрунтуються на наступних положеннях:

1. Концепт – це зміст поняття, що є синонімом смислу. Прихильники цього підходу акцентують увагу на культурологічному аспекті, сприймаючи культуру як сукупність концептів і зв'язків між ними. У такому розумінні концепту значення мови має другорядне значення і розглядається як допоміжний засіб.
2. Концепт – це семантика мовного знаку. З цієї точки зору деякі лінгвісти підходять до концепту, розглядаючи його як елемент когнітивної семантики.

3. Концепт – це результат взаємодії значення слова з індивідуальним і колективним досвідом людей, тобто він виступає як посередник між словами і реальністю.

Спільною рисою цих трьох підходів є визнання безумовного зв'язку між мовою та культурою, тоді як відмінності полягають у різному розумінні ролі мови у формуванні концепту. Незважаючи на різноманіття визначень концепту, методів його вивчення та способів представлення, єдиного підходу до вирішення питання концепту поки що не розроблено, і не існує однозначного його трактування. У лінгвокогнітивних дослідженнях зустрічаються різні визначення концепту, серед яких можна виділити такі [5, с. 8]:

- концепт – це знання людини про навколишню реальність, які охоплюють її елементи та перспективи;
- концепт – це те, що відтворюється через мовне вираження та знання, що виходять за межі мови;
- концепт – це інформація про те, що людина знає, думає чи уявляє про певні об'єкти;
- концепт – це будь-яка дискретна одиниця колективної свідомості тощо.

Характеризуючи концепт як окрему сутність, М. Полюжин вважає його [35, с. 215]:

- 1) одиницею ментальності;
- 2) одиницею свідомості;
- 3) одиницею зародкового прояву думки;
- 4) одиницею мовного бачення світу (мовної картини світу, що вважається наївною) і продуктом національно-культурної ментальності;
- 5) одиницею ментально-лінгвістичного комплексу;
- 6) одиницею інформації про світ.

Розгляд різноманітних засобів вираження концепту привів лінгвоконцептологів до висновку про те, що концепт формується:

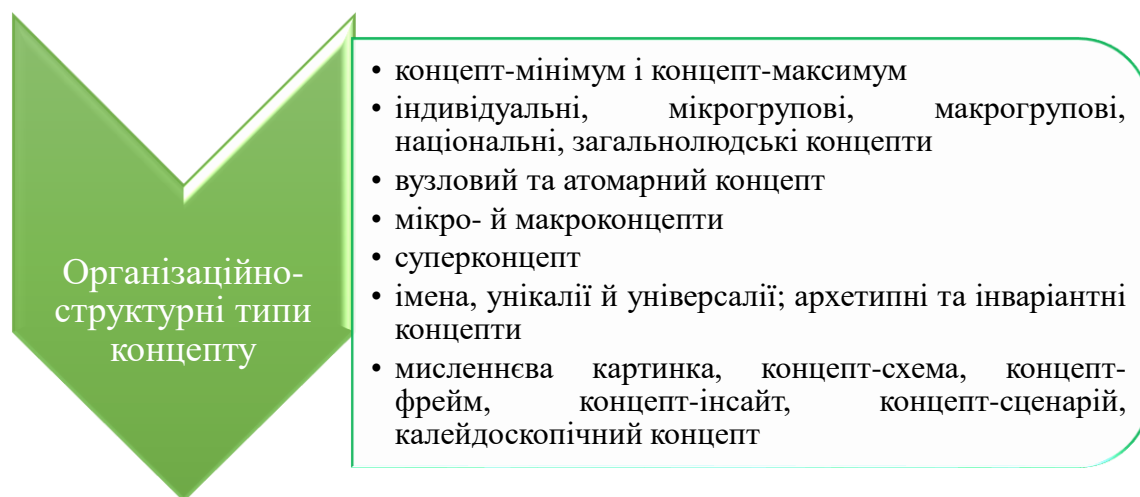

- 1) гештальтом і фрейм-структурами;
- 2) комплексом значень відповідного слова, його асоціацій і конотацій;
- 3) усім, що ми знаємо про об'єкт;
- 4) категоріями й формами рідної мови;
- 5) готовими лексемами та фразеосполученнями, вільними словосполученнями, синтаксичними конструкціями, текстами й сукупностями текстів;
- 6) словом;
- 7) коренем слова;
- 8) усією сукупністю мовних і немовних засобів.

Структура концепту відображається в таких двох різновидах, як [35, с. 215]:

- 1) етимологічний та актуальний пласти;
- 2) ядро й периферія;

Організаційно-структурними типами концепту, за М. Полюжиним, виступають такі, що зазначені на рисунку 1.2.:

Рис. 1.1. Організаційно-структурні типи концепту за М. Полюжиним

До змістових типів концептів належать:

- 1) культурний концепт;

- 2) лінгвокультурний концепт;
- 3) когнітивний концепт;
- 4) емоційний концепт;
- 5) науковий концепт.

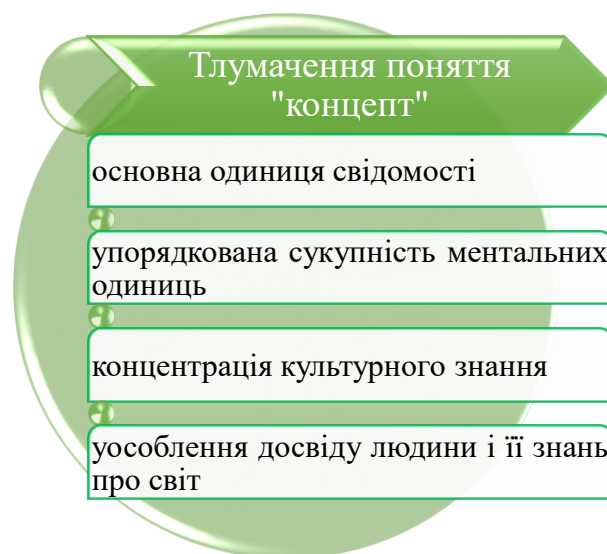
Літературознавство пропонує широкий спектр розуміння терміна концепт, що зумовлює багатоманітність наукових підходів до аналізу художнього тексту [2, с. 314].

На думку І. Фісак, категорія *концепт* «стрімко ввійшла у загальний ужиток і обумовила новий спектр досліджень, що дозволяють визначити своєрідність окремого твору письменника, його творчості в цілому, специфіку його світогляду й індивідуального стилю та сприяє виявленню закономірностей літературного процесу в цілому» [40, с. 69]. Окрім того, концепти узагальнюють та концентрують у собі провідні риси духовного, матеріального та соціального обличчя суспільства, його ментальних характеристик [40, с. 74].

М. Маркова пише про те, що у сучасній науці про літературу нині популярні дослідження концептів як виразників національної ментальності. Ця сукупність ідей, укладена у концептуальну систему, формує національну картину світу, яка відображається у мові. В ній відбиті кліматичні умови, суспільний лад, історія, а найважливіше – культура та менталітет певного народу. Оскільки ці чинники є специфічними для кожного народу, то й уявлення про реальність у тій чи тій національній культурі має свою специфіку [25, с. 317].

Л. Айзенбарт стверджує, що «концепти як індивідуальні ментальні утворення містять слід особистості кожного окремого концептоносія» [2, с. 319]. О. Кузьміна, Т. Пономарьова, В. Саєнко у своїх дослідженнях визначають «властивість концепту виражати індивідуальні особливості концептоносія із метою дослідження ідіостилу письменника та індивідуально-авторської картини світу» [2, с. 319].

I. Фісак пропонує такі тлумачення поняття концепт:

Рис. 1.3. Тлумачення поняття «концепт» за I. Фісак [40, с. 74]:

А. Огар стверджує, що концепт являє собою комплекс культурно зумовлених уявлень про предмет, що включає в себе «об'єднання ментальних та психічних ресурсів» [31, с. 203].

На думку К. Голобородька, «дослідження кожного окремого концепту авторської художньої системи дає змогу віднайти узагальнене й специфічне у тому чи іншому фрагменті» [9, с. 27].

За теорією Л. Айзенбарт, «художній концепт – це втілена у стійких повторюваних образах і наділена культурно значущим змістом смислова структура, що відображає сутнісні ознаки дійсності та особливості її сприйняття людиною певного місця і часу, і є основою художньої картини світу автора» [2, с. 322].

М. Маркова зазначає, що «постаючі компонентами авторської системи поглядів на світ, природу, історію, героїв тощо, концепт поєднує і національний погляд на дійсність, і індивідуально-авторські уявлення, а також містить відбиток культури. Значною мірою саме ідеї філософії, релігії, науки, як елементів культури, втілені в авторські концепти, формують концепції дійсності й естетичної творчості митців» [25, с. 322].

Поняття «концепт» розуміємо як ключову одиницю структурованого знання в людському розумінні. Концепти віддзеркалюють зміст набутих упродовж всього життя знань і результатів діяльності людини. Можна сказати, що всі ми мислимо концептами [25, с. 317].

А. Приходько стверджує, що «Концепт – це уявлення про частину світу або його фрагмент, яке має складну структуру, представлену різними групами ознак, що виражаються через різні мовні засоби та способи», «концептуальна ознака проявляється як у закріпленій, так і у вільній формі комбінацій відповідних мовних одиниць, які є репрезентантами концепту» [36, с. 81].

Узагальнивши наявні підходи до трактування поняття художній концепт, ми схиляємося до визначення, запропонованого І. Фісак: «художній концепт – це втілена у стійких повторюваних образах і наділена культурно значущим змістом відкрита динамічна смислова структура, що може породжувати різні смисли і з часом нарощувати нові, має ментальну природу, відображаючи сутнісні ознаки дійсності та її сприйняття людиною певної доби, і є основою художньої картини світу письменника» [40, с. 75]. На думку науковця, художні концепти мають виразні естетичні функції, «тому вивчення таких концептів передбачає виявлення їхньої художньої природи з урахуванням тих смислів, які відкриті в концепті іншими галузями знань» [40, с. 74].

Різні визначення концепту спричиняють і різноманіття їхніх класифікацій:

- тематична класифікація: сюди належать емоційні, навчальні та текстові концепти.
- дискурсивна класифікація: охоплює концепти, пов'язані з педагогічним, релігійним, політичним дискурсами [36, с. 89].

Концепти, орієнтовані на своїх носіїв, утворюють такі концептосфери, як індивідуальні (персональні, авторські), макрогрупові, етнічні та загальнолюдські. В залежності від належності до національної концептосфери, вони можуть бути особистими, віковими або загальнонаціональними.

Згідно з деякими переконаннями, мовна концептосфера включає концепти-категорії та концепти-символи (або ідіоконцепти). Категоріальні концепти можуть бути виражені як лексичними, так і граматичними засобами, тоді як культурні концепти вербалізуються лише лексичними засобами, оскільки мають властивості субстанції, що може сприйматися як конкретно, так і абстрактно.

Важливою є типологія концептів у межах когнітивної семантики, представлена опозицією «універсальність-специфічність». Універсальні концепти є неоднорідними і включають як категоріальні, так і ментальні утворення. Деякі з цих концептів називають надконцептами, оскільки в певних дискурсах вони можуть утворювати замкнене коло. Наприклад, у релігійному дискурсі такими є концепти «Бог», «душа», «надія», «віра», «любов» тощо [36, с. 89].

Специфічні концепти пов'язані з певними сферами, такими як соціальна, етнічна, професійна, природно-географічна тощо. Багато дослідників вважають, що концепти мають певну структуру, яка слугує основою для їхньої класифікації.

На різних етапах дослідження концептів застосовуються такі традиційні методи:

Рис. 1.4. Методи дослідження концептів

Метод суцільної вибірки, який передбачає відбір досліджуваних номінацій (тут під «вибіркою» мається на увазі «сукупність елементів,

отриманих шляхом добору»). Дефініційний і компонентний аналізи використовуються для визначення основних значень імені концепту, що дозволяє виділити семи зі значень цієї лексеми. Етимологічний аналіз допомагає встановити внутрішню форму імені концепту. Контекстуальний аналіз застосовується для виявлення мовних засобів, що репрезентують концепт. Структурно-семантичний аналіз використовується для класифікації мовних засобів вираження концепту за їх структурою і семантикою. Кількісний та компаративний аналізи застосовуються для порівняння кількісних співвідношень. Аналіз словникових дефініцій є важливим і необхідним кроком у дослідженні понятійного компоненту структури концепту.

Отже, сьогодні спостерігається тенденція до розширення поняття «концепт» та надання йому нових властивостей. Спочатку концепт розглядається як «культурологічний», потім як «лінгвокультурний», і, зрештою, як «лінгвоконцепт», який використовується для позначення таких понять, як уявлення, значення та образ. Закріплення цього терміну в мовознавстві відкриває широкі можливості для дослідження загальнолюдських та національних форм мислення, що виражаються у слові, особливо в розмовному та літературному мовленні, а також для аналізу індивідуального стилю письменника тощо.

1.3. Творчість Оксани Забужко в науковому дискурсі

Межа ХХ й ХХІ століть засвідчила великі зміни, які вплинули на всі сфери глобального життя. Цей вплив особливо помітний на прикладі постколоніальної української літератури, що презентує появу яскравих авторів, котрі демонструють абсолютно новий погляд на світ та людину в ньому, пропонують вільне трактування відомих істин, ідей, теорій, концепцій.

У авангарді такої літератури – Оксана Забужко, відома українська письменниця, літературний критик і публіцист. Її творчість здобула визнання не

лише в Україні, але й за її межами, особливо в країнах Центрально-Східної Європи.

Творчість Оксани Забужко вирізняється глибоким психологізмом, унікальним стилем та сміливими експериментами з формою та змістом. Її літературний доробок є предметом численних наукових студій, що є результатом аналізу не лише літературних аспектів, але й розгляду творів авторки в контексті соціокультурних, феміністичних та постмодерністських тенденцій.

Оксана Забужко – авторка численних поетичних, прозових творів, філософських й публіцистичних книг. Серед її відомих праць – «Дві культури», «Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу», «Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х», «Репортаж із 2000-го року», «Let my people go», «З мапи книг і людей», «Планета Полин», «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій», «Філософія української ідеї та європейський контекст. Франківський період» та інші.

Художній доробок письменниці досить значний: книги поезій «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп», «Новий закон Архімеда. Вибрані вірші 1980-1998»; книги прози: романи «Польові дослідження з українського сексу», «Музей покинутих секретів», повість «Казка про калинову сопілку», збірки «Вибрана проза», «Сестро, сестро», «Тут могла б бути ваша реклама», «Після третього дзвінка вхід до зали забороняється», «З мапи книг і людей», «І знову я влізаю в танк...», «Найдовша подорож», «Планета Полин» та інші.

Оксана Забужко є членкинею Асоціації українських письменників. Вона неодноразово потрапляла до списків найвпливовіших людей України, зокрема, була відзначена журналом «Кореспондент». За свій внесок у розвиток української культури та суспільства, у 2009 році отримала орден княгині Ольги

III ступеня від Президента України. Її творчість здобула визнання як в Україні, так і за кордоном, що підтверджується численними преміями та відзнаками, серед яких Національна премія України імені Тараса Шевченка у 2019 році та Премія «Книга року ВВС» у 2020 році. У 2023 році Оксани Забужко була нагороджена Орденом Почесного Легіону.

Т. Шевченко констатує, що Оксани Забужко належить до тих письменників, «які в 90-х роках ХХ століття сформували нове постмодерністське обличчя української літератури. Пізніше вони почали активно досліджувати нові мистецькі напрямки, зокрема, есеїстику. Сучасні українські митці, такі як Ю. Андрухович, Оксана Забужко, Є. Кононенко, І. Лучук, В. Махно, В. Неборак, все більше звертаються до художньо-есеїстичних форм замість традиційних літературних» [46, с. 221].

На думку М. Максименко, феномен Оксани Забужко з кожним роком стає дедалі впливовішим на українське суспільство: творчість авторки осмислюється як така, що відповідає національним запитам, а літературознавча діяльність оцінена фахівцями досить високо. Авторка відкрита до спілкування: інтерв'ю у відомих журналах, презентація приватного життя у фотосесіях, виступи на телебаченні, обговорення нагальних державних питань – усе це зближує письменницю з аудиторією, водночас формуючи її публічний образ, який набуває певної недосяжності та культового статусу [24, с. 20].

Вивченню мотивів поетичної творчості Оксани Забужко присвятили свої дослідження такі науковці як: В. Агеєва, Н. Зборовська, Н. Анісімова, І. Борисюк, О. Пашник, О. Шаф. Переважна більшість науковців відзначають факт злиття загальнолюдського та інтимно-особистого в її творах.

Н. Тарасова та В. Люлька досліджували особливості осмислення буття з точки зору постмодернізму, підкреслюючи значущу роль Оксани Забужко у сучасному літературному процесі в межах цього напрямку. М. Шведова зосередилася на аналізі ідіостилю поезій письменниці, а О. Даниліна та Т.

Тебешевська-Качак розглядали автобіографічні елементи в її творчості [20, с. 115].

Мова Оксани Забужко, яка виступає як прозаїк, публіцистка, блогерка, критик, перекладачка, поетеса і філософ, є унікальним відображенням сучасної української мови. Її стиль можна назвати ідіолектом інтелектуалки, яка майстерно використовує весь спектр української лексики – від архаїзмів та книжної мови до територіальних і соціальних діалектів.

Л. Мовчун зазначає, що, хоча у творах Оксани Забужко зустрічається ненормативна та обценна лексика, її мовний стиль є вагомим внеском у збагачення лексичного та фразеологічного складу сучасної української літературної мови. Неологізми, які використовує поетеса є яскравими, образними та насиченими експресією [28].

За словами М. Чуприненко, творчість Оксани Забужко вирізняється складністю та багатогранністю мовного вираження. Її твори характеризуються структурно-семантичними особливостями, зокрема, активним використанням різноманітних неологізмів, які додають нові смислові відтінки та образність. Письменниця вміло поєднує традиційні елементи української мови з новаторськими прийомами словотвору, такими як okazionalizmi, складні словосполучення та зрощення, що збагачують її стиль і надають йому виразності [43, с. 130].

У своїй передмові до збірки «Автостоп» Ю. Шерех відзначив новаторський підхід письменниці до художнього зображення реальності, де авторка акцентує увагу на формуванні та еволюції чуттєвої культури людини. Він зазначив, що Оксани Забужко висвітлює аспекти, які раніше не отримували такого відвертого обговорення в українському мистецтві, представляючи ці теми іноді з такою детальністю та відвертістю, що вони можуть викликати у читачів різноманітні емоції та роздуми [47, с. 59].

В. Агеєва відносить поетичну творчість письменниці до вагомих здобутків сучасної української літератури. Аналізуючи поезії Оксани Забужко, науковиця виділяє низку художніх образів, які відображають авторський підхід до відтворення дійсності, що базується на початкових чуттєвих враженнях. У структурі її поезій центральне місце займає образ митця, який стає ключовою фігурою в системі художнього творення. У цьому сенсі реальність творчого процесу постає як безпосереднє сприйняття широкого спектра естетичних цінностей, а не лише як їхнє осмислення [1, с. 408].

Творчість Оксани Забужко дає можливість дослідити та зрозуміти риси постмодернізму та його непрямий вплив на українського читача. Не так багато сучасних авторів звертають увагу на те, як постмодернізм впливає на українське суспільство. Письменниця, яка має ступінь кандидата філософських наук, приділяє значну увагу цьому питанню. Її роботи зосереджені на дослідженні впливу постмодернізму на формування особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства.

О. Грищенко повідомляє про те, що як літературна діячка, Оксани Забужко розглядає свою творчу ідентичність крізь призму часу, підкреслюючи взаємодію між минулим, яке є її корінням, та сучасністю. Вона усвідомлює, що її творчість охоплює дві історичні епохи – дев'ятнадцяте і двадцяте століття, які вона характеризує як епоху націоналізму та епоху тоталітаризму. У своїх творах поетеса розмірковує над взаємозв'язком цих періодів, зокрема, визнаючи, що сучасна література знаходиться в епосі постмодернізму, де літературні твори насичені цитатами. Вона вважає, що сучасні письменники і читачі певною мірою стали заручниками часу, замість того щоб активно на нього впливати і формувати його [10, с. 55].

Ю. Стиркіна вважає, що твори Оксани Забужко вирізняються новаторським змістом, адже вони підіймають та переосмислюють важливі питання сучасності, такі як роль мови в суспільстві, історія української мови в

часи тоталітаризму та болючі проблеми її майбутнього. Цей новий зміст потребує ефективних засобів вираження, які авторка майстерно обирає, використовуючи стилістичні можливості активної та пасивної лексики, запозичені слова, рідковживані терміни тощо. Мета поетеси полягає у всебічному використанні всіх рівнів мови. Її літературні твори відзначаються багатством і різноманітністю лексики. Вона вдало використовує різні слова та вирази для передачі глибоких емоцій, ідей і створення унікального стилю. Глибока загальна та філологічна освіта, а також уважне прочитання як класичної, так і сучасної української літератури роблять її мову насиченою архаїзмами, малознайомими словами, авторськими інтерпретаціями відомих слів і неологізмами [38, с. 114].

Як зазначає Г. Гайдученко, «творчість Оксани Забужко пронизана прагненням до новизни та постійним пошуком словесної палітри, яка б яскраво передавала красу її образів». Новаторський зміст її творів вимагає відповідних засобів вираження, які вона майстерно підбирає. Тому творчість письменниці характеризується рядом унікальних ідіостильових ознак, що заслуговують на подальший аналіз [7, с. 200].

Є. Овчаренко утверджує думку про те, що Оксани Забужко трактує творчість як священний акт, який не підлягає контролю людини і є незалежним від її волі. Вона вважає, що справжнє творчість є проривом у сферу підсвідомого, перехід екзистенції до простору трансцендентного натхнення, що відкриває доступ до нових вимірів буття. Оксани Забужко – це авторка, яка завжди має відповіді на будь-які питання та володіє видатним талантом виразності [30, с. 30].

О. Шаф, ґрунтуючись на аналізі творчого спілкування Оксани Забужко і Л. Українки в рамках феміністичної критики, виявляє культурний діалог між ними, що формує кілька ключових ціннісних пріоритетів: значущість духовної самостійності та особистої свободи, фундаментальне для феміністичної теорії

поняття «любові-як-служіння», а також усвідомлення здатності через художнє слово реагувати на соціальні проблеми і підтверджувати культурну значущість нації [44, с. 248].

Н. Анісімова, аналізуючи творчість Оксани Забужко, вказує на наявність певного театралізованого відчуття, де трансформовані мотиви та образи з п'єси В. Шекспіра «Гамлет» виконують роль створення нереального часопростору. Це досягається завдяки поєднанню функцій людини, актора та персонажа драматичного твору. У своєму відображенні образу Офелії, Оксани Забужко створює уявний «світ навиворіт», в якому, за словами Н. Анісімової, майстерно використовуються прийоми ефекту очуження: умовність, розбіжність між зображенням і реальністю, обіграння маски (через психічний розлад лірична героїня не може позбутися нав'язаної «маски», що відображено у поезії Оксани Забужко), а також здатність бачити незвичайні явища і процеси у звичних, раціональних речах [3, с. 24].

О. Задорожна досліджує творчість Оксани Забужко в рамках постмодерністського світогляду, акцентуючи на інноваційності мисткині, яка вперше заглибилася у психоінтимний світ жінки. В сучасному літературному контексті дослідниця вважає творчість письменниці частиною постмодернізму, що дозволяє виявити його слабкі сторони як художнього напрямку. На думку О. Задорожної, основою поетики Оксани Забужко є фемінізм, філософський підхід і національна перспектива в історії [18, с. 230].

Н. Шевченко говорить про те, що кожна нова книга письменниці, незалежно від того, чи є вона художньою, публіцистичною чи науковою, викликає жваві обговорення, хвилю рецензій, критичних оглядів і аналітичних статей. Вихід «Музею покинутих секретів» не став винятком і спричинив активні дискусії. Як зауважила дослідниця, лише за кілька місяців після виходу роману «в Україні та за її межами було опубліковано понад 200 рецензій». Відомі літературознавці, такі як В. Агеєва, Р. Семків, І. Андрусак, Я.

Дубинянська, Є. Кононенко та інші українські й європейські критики, також приділили увагу цьому твору. Обговорення «Музею покинутих секретів» швидко поширилося поза межі спеціалізованих видань [45, с. 191].

Підсумуємо основні аспекти, що стосуються вивчення творчості Оксани Забужко сучасними дослідниками в таблиці 1.1.

Порівняльна таблиця поглядів науковців на творчість Оксани Забужко

Таблиця 1.1

№ п/п	Автор	Основні пункти вивчення творчості Оксани Забужко
1.	Т. Шевченко	Оксани Забужко формувала нове постмодерністське обличчя української літератури у 90-х роках ХХ століття. Звертання до есеїстики замість традиційних літературних форм.
2.	М. Максименко	Феномен Оксани Забужко стає все сильнішим, порівняння з Л. Українкою та Л. Костенко. Публічний образ письменниці набуває культового статусу.
3.	О. Капура	Дослідження мотивів поетичної творчості Оксани Забужко, злиття загальнолюдського та інтимно-особистого. Розгляд постмодернізму і автобіографічних елементів.
4.	Л. Мовчун	Ненормативна та обценна лексика в творах Оксани Забужко, збагачення лексичного та фразеологічного складу сучасної української мови.
5.	М. Чуприненко	Складність і багатогранність мовного вираження Оксани Забужко, використання неологізмів і новаторських прийомів словотвору.
6.	Ю. Шерех	Новаторський підхід Оксани Забужко до художнього зображення реальності і формування чуттєвої культури людини.
7.	В. Агеева	Важливість поетичної творчості Оксани Забужко для сучасної української літератури, образ митця в її поезіях, що відображає художнє сприйняття дійсності.
8.	О. Грищенко	Творчість Оксани Забужко охоплює дві історичні епохи – дев'ятнадцяте та двадцяте століття, аналізує взаємозв'язок між

		минулим і сучасністю.
9.	Ю. Стиркіна	Новаторський зміст творів Оксани Забужко, переосмислення ролі мови, історії української мови та її майбутнього.
10.	Г. Гайдученко	Прагнення до новизни в творчості Оксани Забужко, пошук словесної палітри для передачі краси образів.
11.	Є. Овчаренко	Творчість Оксани Забужко як священний акт, прорив у сферу підсвідомого і трансцендентного натхнення.
12.	О. Шаф	Культурний діалог між Оксаною Забужко і Л. Українкою, феміністичні цінності, важливість особистої свободи та реагування на соціальні проблеми.
13.	Н. Анісімова	Театралізоване відчуття в творчості Оксани Забужко, трансформація мотивів з п'єси В. Шекспіра «Гамлет», ефект очуження, створення уявного «світу навиворіт».
14.	О. Задорожна	Інноваційність у психоінтимному світі жінки, постмодернізм, фемінізм і національна перспектива в історії.
15.	Н. Шевченко	Жваві обговорення та рецензії на кожну нову книгу Оксани Забужко, включаючи роман «Музей покинутих секретів».

А. Залужна наголошує на тому, що творчість Оксани Забужко є різноманітною, багатогранною та стилістично синкретичною, що вимагає ретельного і глибокого вивчення. Найкращі сучасні філологи вже займаються її науково-аналітичним дослідженням, проте комплексного аналізу поки що не існує. Тому дослідження творів письменниці, особливо її прози, має значний науковий потенціал [19, с. 105].

Підсумовуючи, можемо говорити про те, що творчість Оксани Забужко в науковому дискурсі є важливим об'єктом дослідження завдяки її значному внеску в сучасну українську літературу та філософію. Її роботи відзначаються глибоким психологізмом, інноваційним стилем та активним використанням постмодерністських прийомів. Вона активно досліджується в контексті феміністичної критики, постмодернізму та культурних діалогів. Письменниця

не лише розширює межі української літератури, але й активно взаємодіє з соціальними та культурними питаннями, використовуючи свою унікальну мову і стиль для висвітлення актуальних тем. Її творчість, зокрема, характеризується новаторським підходом до відображення реальності та психологічних аспектів людського досвіду, що забезпечує їй важливе місце у сучасному літературному процесі.

Висновки до першого розділу

Здійснивши теоретичний аналіз проблеми дослідження, можемо зробити наступні висновки.

Ідейно-художні характеристики літературного твору є важливою складовою, яка визначає його зміст і естетичну вартість. Вони охоплюють сукупність рис, що поєднують авторську задумку, стиль, жанрову приналежність, ідеї, образи, сюжет та інші елементи, які створюють унікальну художню реальність твору. Варто усвідомлювати, що хоча художній світ твору і відображає реальність, він робить це через авторську інтерпретацію, використовуючи умовні та спрощені засоби вираження.

Теоретики акцентують увагу на вивченні художнього світу як ключового підходу до розуміння літературного твору. Вони наголошують на важливості аналізу форми і змісту в їх нерозривному зв'язку, де форма виступає засобом вираження ідейної складової. Важливою також є візуальна складова твору, яка суттєво впливає на його поезику та сприйняття читачем. Таким чином, аналіз ідейно-художніх характеристик літературного твору сприяє глибшому розумінню авторського бачення дійсності, розкриттю естетичної вартості тексту, а також виявленню його впливу на читача, що допомагає досягнути художню мову та авторські наміри, які формують неповторний світ кожного літературного твору.

У останні десятиліття в лінгвістиці спостерігається тенденція до розширення поняття «концепт» і надання йому нових характеристик. Спершу концепт трактується як «культурологічний», пізніше як «лінгвокультурний», а згодом трансформується в «лінгвоконцепт», що використовується для позначення таких явищ, як уявлення, значення та образ. Утвердження цього терміну в мовознавстві відкриває широкі перспективи для вивчення загальнолюдських і національних форм мислення, які відображаються у мові, особливо в усному та літературному мовленні, а також для аналізу індивідуального авторського стилю.

Творчість Оксани Забужко є важливим об'єктом наукового дослідження завдяки її значущому внеску в сучасну українську літературу та філософську думку. Її твори вирізняються глибоким психологічним аналізом, інноваційністю стилю та активним застосуванням постмодерністських прийомів. Письменниця широко досліджується в рамках феміністичної критики, постмодернізму та культурних взаємодій. Її літературна діяльність не тільки розширює горизонти українського письменства, але й активно залучає соціальні та культурні проблеми, використовуючи неповторну мову і стиль для висвітлення важливих тем. Творчість Оксани Забужко відзначається новаторським підходом до репрезентації реальності та психологічних переживань, що забезпечує їй центральне місце в сучасному літературному процесі.

РОЗДІЛ 2

ІДЕЙНО-ХУДОЖНІ КОНЦЕПТИ РОМАНУ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ»

2.1. Концепт «пам'ять» як ключ до розкриття історичної правди в романі

Оксана Забужко – одна з найяскравіших представниць сучасної української літератури. Її творчість відзначається глибокою філософічністю, увагою до національної історії, психологізмом та абсолютною авторською свободою щодо змісту, форми літературного тексту.

Одним із найбільш масштабних творів Оксани Забужко є роман «Музей покинутих секретів», який нині вважається класикою постмодерної української літератури. У цьому творі авторка використовує різні метатекстуальні прийоми та рефлексує над історичною пам'яттю України, культурними стереотипами та ідентичністю [1, с. 22].

Роман «Музей покинутих секретів» – це вражаюча подорож у світ спогадів, історії та культурних змін українства. Одним із ключових концептів твору, які визначають його ідейно-тематичні параметри, є концепт «пам'ять».

Концепт «пам'ять» постає головним тематичним ядром, навколо якого будуються події та роздуми головної героїні роману журналістки Дарини Гощинської. Картини сучасного і минулого, реального та історичного / містичного у романі тісно переплітаються. Іноді читачеві важко визначити, де закінчується сучасне і починається минуле. Вони нерозривно поєднані, взаємоперехідні та визначальні для життя кожної людини, яке тісно пов'язане з минулим її родини, країни, історичними, соціальними, психологічними чинниками існування власного народу.

Мотив минулого розкривається через усвідомлення взаємозв'язку різних поколінь, історій, які залишилися «темними плямами», стали «втраченими

секретами». Частина таких секретів трималася в таємниці свідомо. Через символічну картину приховування «дівочих» секретів авторка розкриває сутність життя шляхетної самоцінної національно свідомої особистості в умовах тоталітаризму: *«Мені бабуся розповідала, ...що вони прадідову бібліотеку тоді закопали – там купа була дореволюційних книжок, Винниченко, Грушевський, історія французької літератури в Петлюрівському перекладі– ну вони й перелякалися...А потім так і не знайшли, де закопували, та й дім у війну згорів...А тобі не здається, що таке ховання скарбу в землю – це взагалі немов наскрізний архетип української історії?»* [14, с. 79].

Ключовим у романі є інтерв'ю з мисткинею Владою Матусевич, у якому сконцентровано головні ідейно-тематичні параметри твору, оприявлено всі змістові рівні його назви. Популярна у 60-ті, 70-ті роки ХХ століття дівчача гра в закопування «секретів» осмислюється як модель збереження людиною власної ідентифікації, відстоювання права на особистий простір, на вибір умов існування, на власні естетичні та етичні орієнтири: *«Видлубувалася в землі ямка, вистелялася, щоб блищало, обгортковою сухозліткою від шоколадки < ...> На такому блискучому, срібному або золотому тлі викладалась, пам'ятаєш, аплікація – зі скалок, з друзок, з усякого дрібного мотлоху, який валяється під ногами, аби тільки яскравий був: з цукеркових фантиків, кольорових шкелець, намистин, гудзиків <...> Ще йшли в хід зірвані квіткові головки – ромашки, флокси, чорнобривці, – з цих переважно робилась своєрідна орнаментальна рамочка <...> Ось такий творився бріколажик, наскільки виконавицям ставало фантазії, зверху накривався відповідного розміру уламком скла...і засипався землею. Коли потім у тому місці розгребти, то в землі показувалось віконечко, за яким мерехтіла невимовна краса – просто тобі с карби печери Алладіна* [14, с. 73]. Процес формування, зберігання таких секретів символізував здатність особистості в умовах тоталітарного, психологічного, ідеологічного тиску

зберегти потаємну частину власної душі, свою ідентичність із чимось справжнім, радісним, святковим.

Поступово відкривається зміст прихованих секретів як суто жіночої справи, що закорінена в глибинах історичного буття українців, змушених тривалий час жити в умовах російської навали: *«Образи переховували жінки, це була їхня робота – раз, що їм і від властей безпечніше було, якби засікли, – мовляв, що візьмеш із темної баби <...>, ну да, корів же хто з колгоспів позабирав назад у двори в тридцятому – баби й молодиці, і так і лишилося, відстояли! А дядькам так само коні позабирати – то вже слабо було, зараз би на Соловках опинилися <...> Жіноче то було діло, Дар, стопудово тобі кажу, жіноче – ось тому, через два покоління, дівчача й гра. Іншого пояснення немає»* [14, с. 79].

Проблематичний аспект роману «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко створює контекст для розгляду образу пам'яті, який постійно виявляється в кожному русі сюжету, незалежно від того, чи відбувається це свідомо чи несвідомо, оскільки персонажі тісно пов'язані з минулим і у певному сенсі стають його представниками, посередниками та зберігачами. Головна героїня роману, Дарина Гощинська, зі своїм болючим досвідом родинних трагедій, переносить свій інтерес до минулого на свою професійну діяльність, яка присвячена долі виняткових особистостей у рамках її авторської програми на телебаченні. Її коханий чоловік, Адріан, володіє антикварною крамничкою в Києві, її мати працювала все життя в музеї, а журналістське розслідування історії життя Олени Довганівни приводить Дарину до архівів та родичів загиблої. Кожен крок героїв пов'язаний із необхідністю занурення в історію, що невід'ємно спонукає до роздумів про неї, аналітичного підходу до минулого. Більше того, це заохочує до своєрідного подвійного життя, затримки в часі – між актуальним сьогоднішнім і ще не вичитаною і невивченою, з екзистенційної точки зору, минувшиною. Минуле намагається нагадати про себе, порушуючи

покій буденності – від забутих приватних історій до нездійсненої любові, яка передається, згідно з сімейною традицією, наступним поколінням [15, с. 100].

Серед різноманітних тлумачень мотиву пам'яті, що суттєво зводяться до її основних функцій, ідея універсального архіву, що концептуально визначає певні моменти, – «місця пам'яті», виступають найбільш продуктивною. У романі «місцями пам'яті» є фотографії, через які ми можемо аналізувати його зміст з погляду інтерпретації як індивідуальної, так і колективної пам'яті. Розглядаючи старий сімейний альбом, головна героїня Дарина Гощинська розкриває перед нами причини «травмованої» української нації: *«На мить, як у спалаху блискавки серед глупої тьми, я вгледіла живу людину – дивно, що це був той самий мій батько, якого я, відай, потай від себе й далі трохи соромилась. Персонаж, що надавався б на якийсь-то портрет хіба лиш у ролі статистичної одиниці: цебто, якби була змога облічити, скільки їх, таких, у тім поколінні було – не арештованих, не посаджених, не внесених у списки Amnesty International, а тихо згаслих у власному ліжку від чесних серцево-судинних, ниркових та інших недостатностей, котрих прями причини видимі тільки близьким родичам – звісно, в кого такі були. Можна сюди додати й тих, що спилися, й тих, що покінчили з собою, – в будь-якому випадку реальну для майбутнього історію здатна витворити лише цифра, число з кількома (бажано чимпобільше!) нулями»* [14, с. 46].

«Місце пам'яті» відкриває можливість виразити особисті враження та спогади, які можна віднести та ідентифікувати у контексті колективного розуміння минулого досвіду. З цієї перспективи роман «Музей покинутих секретів» розглядається як текст, що сконцентрований на багатьох кодах та таємницях, що можуть бути пов'язані з «місцями пам'яті». Наприклад, епіграф до роману – напису на стіні львівської в'язниці КГБ та гестапо: *«Хоч знати, що з нами? Чекай на нас»*. Це запитання-попередження містить у собі розуміння невідворотності справедливості, усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків

між вчинками людини та її майбутнім. Так авторка утверджує ідею необхідності збереження пам'яті поколінь і відповідає на питання про те, чому частина українців утратила пам'ять, загубила свою ідентичність. Це питання з минулого, спрямоване до нащадків, а відповідь на нього слід шукати в сучасному. У творі наявні роздуми про тісний зв'язок між особистим досвідом конкретної людини, її спогадами та колективною пам'яттю народу загалом [16, с. 104].

Концепт «пам'ять» відіграє ключову роль не лише у розкритті історичних подій та культурних аспектів певних часових пластів твору, але й у формуванні ідентичності та свідомості персонажів.

Так, Дарина вибудовує в своїй свідомості формулу життя людини, яка тісно пов'язана з минулим свого роду, нації, країни і є сенсом існування давніх і недавніх поколінь, які жили і вмирали заради майбутнього: *«Там, по другий бік плацу, де горить вогонь, потрошку розсіюється тьма – і за спинами своїх трьох парок вона бачить Гелю. Бачить жінок Адріянового роду – тих, кого знає тільки з сімейних фото: маму Стефу <...>, і бабцю Ліну, і прабабуню Володимиру, пані докторову Довгань, і ще якихось пань, тридцяті, двадцяті, десяти роки, початок минулого століття, насаджені по самі брови круглі капелюшки банячком, шовкові бинди, високо шнуровані ботики, – ну так, вони ж усі кимось доводяться тому, хто в ній, той хтось – і їхній також, їхня кров, вони мають до нього право <...>»* [14, с. 800]. Жінка занурюється у світ родинних легенд, історичних фактів та особистих спогадів. Цей пошук власної ідентичності через відновлення минулого стає ключовим моментом у розвитку сюжету. Окрім того, *пам'ять* у романі слугує інструментом для розкриття теми національної самосвідомості та історичної правди.

Не менш важливим аспектом концепту «пам'ять» є його символічне значення. У романі «Музей покинутих секретів» пам'ять стає музеєм, у якому зберігаються та відтворюються всі сторони національної історії та культури. Цей музей пам'яті стає місцем зустрічі індивідуального та колективного

досвіду, місцем, де сучасність і минуле переплітаються та взаємодіють [17, с. 171].

У романі авторка торкається таких історичних подій, як: Голодомор, Голокост, Друга світова війна, Чорнобильська катастрофа та інші, масштабно осмислюючи трагічний досвід українства: *«Шість (чи більше?) мільйонів мертвих євреїв – дорівнює Голокост. Десять (чи менше?) мільйонів мертвих українських селян – дорівнює Голодомор. Триста мільйонів біженців – дорівнює п'ятдесяти шістьом локальним війнам початку XXI-го століття. Історію творить бухгалтерія»* [14, с. 46]. Так у свідомості читача формується глобальна картина історичної долі нації, зафіксована в її колективній пам'яті.

Отже, концепт «пам'ять» у романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко є важливим елементом ідейно-художнього змісту твору, багатогранною і багатовимірною складовою тексту. Він – не лише ключовий інструмент для розкриття індивідуальності героїв, їхніх особистих «секретів», але й засіб розкриття історичної правди та формування національної свідомості.

2.2. Концепт «любов» як рушій сюжетно-образної тканини твору

Концепт «любов» у романі виконує ряд важливих художніх функцій, а саме поняття осмислюється глибоко, багатогранно, з урахуванням досвіду авторки як філософа. Головна лінія роману, що стосується Олени, розповідає про її кохання. Вона стає об'єктом почуттів двох повстанців – Адріяна і Михайла (Стодолі), та помилково обирає останнього. У вже згаданому контексті, де керівництво УПА забороняло дошлюбні стосунки і співжиття повстанців із жінками (як в армії, так і поза нею), оскільки це підвищувало ризики витоку інформації та розконспірації, у романі ситуація розгортається інакше. Тут не Олена, а Михайло, її обранець, стає зрадником – він співпрацює з НКВС і видає Адріяна та місце схову. Жінки ж у романі, навпаки, виявляють

більшу стійкість і відданість. Інша героїня, Рахеля, на відміну від чоловіків, не зраджує Адріана навіть під загрозою власної загибелі, демонструючи свою незламність і силу духу.

Хоча авторка розвиває романтичні стосунки своїх героїв у реалістичних історичних умовах, вона не наголошує на соціальних особливостях, які могли б вплинути на ці взаємини. Наприклад, Стодоля, будучи командиром Олени, мав більше можливостей для стосунків із нею, ніж Адріан, однак це не стає центральним елементом конфлікту. Любовна історія тут акцентує тілесний досвід, а не соціальні ролі.

Концепція «еротичного історіописання», як зазначає Т. Гундорова, протиставляється радянському нарративу як на рівні змісту, так і форми. У романі відбувається переписування звичних радянських стереотипів, де інтимні сцени часто зображувалися як брудні чи прозаїчні. Замість цього, сцена між Адріаном і Рахелею наповнена глибиною й чуттєвістю, що заперечує радянське зображення інтимності [11, с. 34].

У фіналі твору з'ясовується, що і Олена, і Рахеля вагітні, але традиційна роль жінки як продовжувачки роду не реалізується. Олена гине, не народивши дитину, а Рахеля народжує сина, якого в неї забирають, і він зрештою стає офіцером КДБ. Таким чином, надія на продовження роду сміливих чоловіків, закладена в романі, не здійснюється [32, с. 143].

У численних рецензіях на роман Оксани Забужко часто критикують за ідеалізацію стосунків між Адріаном та Дариною. Однак створення такої дуальної пари, очевидно, не є головною метою письменниці. Лише ця пара здатна виконати важливу художню функцію – розкриття таємниць чужих життів, де сон стає засобом розслідування, а їхнє щасливе кохання підносить їх над світом, надаючи можливість розпізнавати будь-який фальш у стосунках інших людей.

О. Вох у своїй рецензії на роман Оксани Забужко пояснює ідеалізацію стосунків Дарини та Адріяна не як спробу створити типову романтичну лінію, а як спосіб забезпечити героям відчуття психологічного комфорту. На його думку, «головні персонажі стають коханцями не задля розвитку «сюжетної лінії про кохання», адже така лінія потребує перипетій, а не статичного обожнювання. Ідеальний партнер, який безумовно підтримує та обожнює, надає героям впевненості та дозволяє сміливо боротися зі злом» [6].

З цією точкою зору важко не погодитись. Образ Адріяна відіграє важливу роль не лише в розвитку любовної лінії, але й у розслідувальному наративі роману. Він не виступає наратором слідства, як, наприклад, Вотсон у творах А. Конан-Дойля. Однак, будучи найближчою людиною до Дарини, Адріян стає інтерпретатором її емоцій та духовних переживань. Крім того, його присутність допомагає не лише розкрити таємниці минулого, а й підтвердити ірраціонально-інтуїтивний підхід до розслідування, який є характерним для героїні.

2.3. Концепт «історія» як відображення авторської візії долі України

Події роману охоплюють життя трьох поколінь та відображають шістьдесят років української історії, починаючи з осені 1943 року і до весни 2004-го. У творі показано епоху боротьби УПА, суперечливу політику Сталіна, час шістдесятників, період здобуття незалежності, перебудову та складні 90-ті роки. Історія України в романі оживає і стає зрозумілою читачеві. Як зазначали перші українські читачі твору, серед яких і відома літературознавиця та критикиня В. Агеєва, роман пробуджує особисті спогади читачів, запускаючи процес відновлення забутої пам'яті. За словами Оксани Забужко *«один із 42 головних «меседжів» цієї книжки, власне, полягає в тому, що в історії є речі, яких ми ніколи не дізнаємося. Із цим знанням треба жити, бути свідомим того, що далеко не всі із «закопаних» і «покинутих» секретів будуть розкопані, що це*

не означає, що вони не продовжуватимуть оті-от нам «невідомі» й «незнані» сюжети і впливати на наше сьогодення й майбуття».

А. Давидова пише про те, що назва роману «Музей покинутих секретів» не лише поступово розкривається протягом сюжету, але й стає символом численних таємниць і загадок, прихованих у родинній історії Гоцинських та Довганів-Ватаманюків. Для наочності письменниця наводить родовідні схеми головних персонажів на початку книги. Окрім цього, Оксана Забужко досліджує родинні трагедії Матусевичів та Бухалових, які глибоко заховані в історії. Невідомі аспекти української історії, національно-визвольна боротьба УПА, жорстокість дій КДБ і окупаційна політика радянської влади майстерно переплітаються у тексті з тонкими психологічними спостереженнями про жіночу дружбу, внутрішній світ і кохання [12, с. 2].

За словами Оксани Забужко, гра в «секрети», яку знали дівчатка в різних країнах, таких як Росія, Польща, Угорщина і Словаччина, бере своє коріння з часів, коли українські прабабусі змушені були ховати ікони від більшовиків, закопуючи їх у землю. Внучки, не розуміючи глибинного сенсу цих дій, продовжували цей своєрідний ритуал. Крім того, письменниця проводить паралель з архівами УПА, які також були приховані, заховані в молочних бідонах і залиті сургучем, як ті самі «секрети».

У своєму романі Оксана Забужко неодноразово звертається до теми голоду, зокрема до Голодомору, який відбувся на початку 1930-х років. Наприклад, один із персонажів, воїн УПА на псевдо Карий, пригадує жахливі часи, коли на їхній Слобожанщині «бідарка по селу їздила, збирала трупи по хатах». Були навіть випадки, коли людей ховали живцем. «Мати ще дихали, – зауважує Карий, – то об'їщик каже – їй один день остався, то що я по неї ще завтра буду їхати? Та так і закопали...» [15, с. 134].

Усе це було наслідком колективізації, в ході якої селян позбавили всього майна. Влада не лише не вжила жодних заходів для порятунку знедолених, але

й планувала у повоєнний період повторити цей жорстокий «експеримент», поширивши його на нещодавно приєднані західноукраїнські території, де на той час активно створювали колгоспи. Селяни чудово розуміли, які біди принесе це примусове об'єднання (маючи сумний досвід колективізації на Наддніпрянщині), але нічого не могли зробити, адже їх силоміць змушували вступати в артіль: *«В серпні, на самі жнива, в найгарячішу пору наскочили гарнізонники, привезли з собою шмірака-українця десь із східних областей, і той, розмахуючи наставленим автоматом, замкнув усіх мужчин в оборі, поставив довкруги цеп солдатів і заявив – оце доки не впишетеся до колгоспу, ні один живим не вийде! Виходити, з піднесеними догори руками, стали на третій день – як уже почали пити власну сечу. Так постав колгосп імені Молотова. Зібране збіжжя конфіскували, оголосили, що видаватимуть назад тільки тим, хто працює на колгосп, по п'ятдесят грамів за так званий «трудодень». Це була паницина, якої не бачили тут і за «сто літ перед тим, за небіжки Австрії» [14, с. 321].*

А. Новиков наголошує на тому, що неймовірні акти жорстокості, які описує Оксана Забужко в своєму романі, навряд чи перебільшені. Достатньо пригадати сцену з документального фільму, згаданого в книзі колишнього офіцера ГРУ В. Різуна (відомого під літературним псевдонімом Віктор Суворов) «Акваріум», де показано, як працівники ГРУ живцем спалюють у крематорії свого колегу-зрадника. У післявоєнний період, коли західноукраїнські землі вже вважалися радянською владою «своїми», бездумне знищення хат припинилося. Натомість нова влада почала вимагати від населення лояльності та податків, часто непосильних – наприклад, по сім центнерів зерна з гектара, навіть якщо земля була неродючою, або по чотириста літрів молока з кожної корови [29, с. 39].

Оксана Забужко також звертається до актуальних для її персонажів суспільно-політичних питань, зокрема використання брудних технологій перед

президентськими виборами восени 2004 року. Важливими елементами цих подій є корумпованість високопосадовців і безцеремонне втручання російських політтехнологів у виборчий процес. Вони, використовуючи підставних осіб, скуповують один з українських телеканалів і пропонують Дарині значну суму (двадцять п'ять тисяч доларів на місяць), аби вона, будучи популярною телеведучою, маніпулювала громадською думкою на користь їхнього кандидата. Символічно, що роль спокусника виконує Вадим – чоловік покійної подруги Дарини, Влади Матусевич, який є народним депутатом України. Паралельно з цими подіями Дарина проводить власне розслідування обставин загибелі Влади та таємничого зникнення її колекції картин, що додає історії елементи детективу.

2.4. Концепт «нація» як смислотворче ядро роману

Роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» є одним із найзначніших досягнень сучасної української прози, в якому майстерно поєднуються елементи минулого і сучасності. Виникнення цього твору стало своєрідним початком нової етапу в літературному процесі України.

«На сьогоднішній день у нас не вироблено національного нарративу – тобто єдиної картини, єдиної зв'язної послідовної розповіді про нашу історію 20 століття, чи хоча би повоєнної історії. Саме тому ми не є європейською країною, ми не в європейській унії і не скоро в ній будемо... Ми всі продовжуємо жити у поствоєнному світі, світі, породженому і сформованому Другою світовою війною», – так охарактеризувала Оксана Забужко сучасний стан української літератури. За її переконанням, поки західний світ займається реконструкцією своїх нарративів, Україна лише починає формувати власний. Вона зазначає, що на Заході є матеріал для реконструкції, тоді як в Україні процеси реконструювання, створення та реконструкції відбуваються одночасно,

що, на думку письменниці, робить це завдання надзвичайно складним і багатограним [12, с. 1].

Т. Гундорова розрізняє поняття нації та етносу, підкреслюючи, що вони не є протилежними поняттями. Вона стверджує, що нації виникають з уже існуючих і чітко відокремлених культурних спадків та етнічних утворень. За його переконанням, *«нація має історичні корені і є сучасним нащадком більш давнього та загального етносу, що включає в себе символи та міфи, які характеризують домодерну етнічність»*. У цьому контексті символи та міфи відображають більш широку сутність – культуру. Нація не лише успадковує культурні елементи від етносу, а й формує свою ідентичність під їхнім впливом у нових історичних обставинах [11, с. 55].

Назва роману «Музей покинутих секретів» використовується як метафора, що відкриває кілька значень. Історія, викладена в творі, охоплює три покоління і складається з забутих та прихованих секретів. Оксани Забужко детально розкриває та пояснює ці значення: *«Наша нація досі немає того, що називається єдиним нерозв'язним національним наративом. Причина зрозуміла: в нас не лише не було ілюстрації, а взагалі не було переоцінки того радянського періоду. Я глибоко переконана: ми й далі живемо в УРСР, лише зі зміненими прапором і гербом. ... Метафора «Музей покинутих секретів» – це і є історія народу, який ще не навчився бачити себе в часі, чий секрет досі залишаються засипаними піском пам'яті»*.

Центральною метафорою роману є образ «покинутого секрету». Оксани Забужко пояснює походження цієї метафори: *«Музей покинутих секретів» для мене почався ще у вересні 1999 року, коли виник образ дитячих закопаних «секретів»», про які розмірковує героїня*. Вона вважає, що ці секрети залишилися в землі, і їх ніхто вже не зможе знайти, адже втрачені коди, які допомагали б відшукати їх місце.

У романі «Музей покинутих секретів» відображено життя трьох поколінь, охоплюючи шістдесят років української історії, починаючи з осені 1943 року до весни 2004 року. Авторка представляє період бойових дій УПА, складну політику Сталіна, добу шістдесятників, етапи незалежності, перебудову та конфліктні 90-ті роки. Як зазначає В. Агеєва, цей роман спонукає читачів згадувати власні історії, активуючи процес відновлення витісненої пам'яті.

Оксана Забужко представляє образ жінок, які жили в минулому столітті, але в певних аспектах відрізнялися від традиційного уявлення про них: *«Найсмішніше, що в тому, попередньому поколінні такі жінки ще справді водилися: вони сиділи вдома, варили борщі, студіювали езотеричну літературу, опікувалися гнаними й невизнаними митцями, часом щось пописували чи рукометничали і в очах громади уходили за якихось страшенних діячок, а що всю дорогу який-небудь скромний трудящий чоловіченько їм усе те оплачував – і митців, і езотеричну літературу, і те, що кладеться в борщ, – про те ніколи ніде не згадувалося ні словечком, як не згадувалося в товаристві про те, що людина мусить пісяти й какати, і як то воно дамам виходило так лепсько в житті влаштуватися – то вже належить до розряду древніх жіноцьких умінь, на кінець двадцятого століття безповоротно затрачених, як тканина на кроснах чи підкурювання бешихи...».*

Історія, що охоплює три покоління в романі, складається з забутих і прихованих секретів. Це та історія, якій кожен із нас може довіряти, адже її розповідають бабусі в дитинстві. Авторці вдалося створити унікальний образ-символ – «секрети» дівчаток. Цей образ допомагає зрозуміти фрагментарність літературно-сміслової структури твору. «Секрети» як смисловий образ відображають принцип, характерний для постмодерністських текстів, і втілюють постмодерністське сприйняття дійсності та історії.

У романі показується взаємозв'язок між кризою державотворення в минулому та кризою суспільної й національної свідомості, що викликана

сучасними проблемами державотворення. Важливо розуміти, що не можна однозначно визначити, що з цих криз виникло першим: криза свідомості чи криза державотворення. Обидві ці кризи є невід'ємною частиною сучасності. Через увесь текст роману проходить усвідомлення та формування як авторського, так і національного бачення.

Т. Гундорова слушно зазначає, що «нація може існувати лише тоді, коли вона постійно шукає саму себе, еволюціонує і безперервно протиставляє себе іншим, прагнучи втілювати найкраще, що в ній закладено, що відображається в ідеальних образах і заповітних словах» [11, с. 38].

В українській націології І. Франко вже висловлював думку, що культура є суттю національної ідентичності. Він розглядав українську націю як «єдиний культурний організм». Проте український культурний топос починає звужуватися, що створює ризик переходу від української культури бездержавної нації до української політичної нації, позбавленої національного культурного ядра та єдиного культурного простору [41, с. 440].

У такій ситуації логічно постає питання про відновлення національної культури. І. Дзюба підкреслює, що «незалежне історичне існування українського народу повинно бути забезпечено культурно» [13, с. 926].

Отже, можемо підсумувати про те, що людство часто звертається до змін, перетворень, втрат і компромісів, щоб уточнити акценти у своїй самооцінці. Протягом всієї історії людина зазнає трансформацій у своєму людському естві, прагнучи вийти за межі звичних уявлень про себе. Те, що в сучасні часи прийнято називати суб'єктом і асоціювати з поняттям «ідентичність», починає більше нагадувати інформаційну систему чи структуру. Виявляється, що концепція «нація» не завжди відповідає тому «смісловому навантаженню», з яким ми звикли її пов'язувати. Свідомість тепер розглядається як продукт різних рівнів кодування, і це ставить під сумнів її роль як беззаперечного гаранта нашого «я».

Висновки до другого розділу

У романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» концепти «пам'ять», «нація», «історія» та «любов» взаємопов'язані та формують глибокий зміст твору.

Концепт «пам'ять» є основою, через яку герої досліджують своє минуле і намагаються зрозуміти своє місце у сучасному світі. Вона служить як інструмент для збереження індивідуальних і колективних ідентичностей. Образи схованих секретів і «місць пам'яті» підкреслюють важливість усвідомлення історії як необхідної умови для побудови майбутнього. Процес дослідження пам'яті спонукає героїв до особистісного зростання та розкриття глибинних проблем української ідентичності.

Концепт «нація» у романі постає як колективний суб'єкт, що формується через спільні переживання, історичні травми та культурні надбання. Оксана Забужко показує, як національна ідентичність формується через усвідомлення спільної пам'яті та спроби відновлення правди про минуле. Нація в романі є не лише географічним поняттям, а й культурним, соціальним і емоційним феноменом, що об'єднує людей через спільні цінності, боротьбу за автономію та прагнення до визнання. Концепт «історія» у творі розглядається як складний процес, що впливає на життя окремих людей і національних спільнот. Оксана Забужко ставить під сумнів традиційні наративи, пропонуючи альтернативні перспективи на події, що формували українську історію. Історія тут не є статичною, вона постійно переписується через призму пам'яті та особистих історій героїв, які прагнуть зрозуміти, як минуле впливає на їхнє сьогодення.

Нарешті, концепт «любов» у романі виступає як рушійна сила, що пов'язує героїв та їх історії. Вона проявляється в різних формах: романтичній, материнській, дружній, і слугує засобом відновлення та підтримки у складних обставинах. Через любов герої вчаться прощати, приймати та долати історичні травми, що визначають їхнє життя. Письменниця показує, що саме любов надає

сил для боротьби за правду, відновлення пам'яті та збереження національної ідентичності.

Отже, «Музей покинутих секретів» не лише досліджує особисті та колективні історії через концепти пам'яті, нації, історії та любові, але й створює глибокий діалог про роль кожного з цих аспектів у формуванні сучасної української ідентичності. Творчість Оксани Забужко відкриває нові перспективи на складну взаємодію між минулим і сьогоденням, підкреслюючи важливість пам'яті та любові в історичному процесі.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЛІТЕРАТУРИ

3.1. Аналіз чинних програм з української літератури

У шкільному курсі української літератури творчість Оксани Забушко вивчають у 9-му класі та в 11-му класах.

У 9-му класі здобувачі освіти працюють з працями Оксани Забушко за навчальною програмою з української літератури 5-9 класи Р. Мовчан та ін. (непрофільна школа), за якою виділено 4 навчальні години. Задля осучаснення змістового компоненту програми та актуалізації компетентнісного підходу учням запропоновано рекомендаційну рубрику: «Сучасна українська дитяча й підліткова література» (СЛ) [26].

У 9-му класі у розділі «Нова українська література» учні вивчають поезії авторки. В підрозділі «Тема жіночої долі» здобувачі освіти ознайомлюються з оповіданнями Оксани Забушко зі збірки «Сестро, сестро». Запропоновані твори дозволяють учням глибше зрозуміти переживання та виклики, з якими стикаються жінки в сучасному суспільстві, а також вивчити особливості жіночої ідентичності, відображені в її творчості.

У 11-му класі за навчальною програмою з української літератури 10-11 класи Р. Мовчан та ін. (профільна школа) у розділі «Сучасна українська література» учні вивчають поезію Оксани Забушко, як-от «Рядок з автобіографії», «Читаючи історію» протягом 6 навчальних годин. Ці твори спонукають до критичного осмислення історії та її впливу на особистість, а також підкреслюють зв'язок між літературою і соціально-політичними контекстами [27].

Навчальна програма з української літератури 10-11 класи Р. Мовчан та ін. (профільна школа) передбачає обговорення культурних, соціальних і політичних аспектів, які доречні в руслі розмови про творчість Оксани Забужко. Такі уроки можуть містити дискусії про жіночу солідарність, роль жінок в історії України. Саме такі підходи, на нашу думку, відповідають сучасним викликам, з якими стикається суспільство, створюють можливості для розвитку критичного мислення, активного обговорення актуальних тем і формування емоційної зрілості учнів.

Учень / учениця:

- аналізує багатозначність художнього образу, розрізняючи його лексичне і символічне навантаження; ідентифікує різні типи художніх образів: персоніфіковані (людські), природні, історичні, соціальні тощо. Наприклад, в поезіях Оксани Забужко «Рядок з автобіографії» чи «Читаючи історію» учні розпізнають і символізують образи, які переносять на індивідуальні переживання авторки та суспільний контекст.
- інтерпретує зміст твору, висловлюючи власні погляди на філософські, моральні та соціальні проблеми, закладені в текстах. Наприклад, в оповіданнях зі збірки «Сестро, сестро» учні вивчають жіночу ідентичність і значення жіночої солідарності в контексті викликів сучасного суспільства.
- формулює висновки щодо значення художніх засобів (метафори, порівняння, символи) для вираження авторського задуму. У процесі аналізу поезій Оксани Забужко учні можуть звернути увагу на специфічні художні засоби, які використовує авторка, для передання глибоких історичних і соціальних контекстів.
- висловлює та обґрунтовує власну думку щодо прочитаного, використовуючи цитати з тексту для підтвердження власної позиції.

Наприклад, під час обговорення теми жіночої долі в оповіданнях «Сестро, сестро» учні можуть аналізувати не лише героїнь, а й особисті переживання Оксани Забужко як відображення викликів сучасної жінки.

- співвідносить художній текст із соціальною реальністю, критично оцінюючи ситуацію сучасного суспільства і знаходячи в літературі відображення актуальних проблем. Зокрема, вивчаючи твори Оксани Забужко, учні зможуть поглиблено осмислювати роль історичних подій і викликів сьогодення в українському контексті.

Отже, компетентнісний підхід у вивченні Оксани Забужко дозволяє учням не лише вивчати зміст літературних творів, а й розвивати навички критичного мислення, аналізу, самостійного вираження поглядів та моральної відповідальності, що сприяє глибшому розумінню як літератури, так і сучасного світу.

Ключові компетентності учня / учениці у процесі вивчення творчості Оксани Забужко:

1. *Відчуття краси і сили художнього слова:* учень розвиває здатність емоційно відчувати й оцінювати художню майстерність текстів Оксани Забужко. Поетичні твори та проза авторки, наприклад, її поезія «*Читаючи історію*» або оповідання зі збірки «*Сестро, сестро*», дозволяють учням не лише осмислювати соціальні й філософські аспекти, а й навчатися бачити силу художнього слова у вираженні особистих та колективних переживань.
2. *Створення елементарних образів:* на основі аналізу текстів учень здатен самостійно конструювати художні образи, використовуючи виражальні засоби мови. Наприклад, опрацьовуючи тематику жіночої долі або історичних викликів, учень може відтворювати образи героїнь Оксани Забужко через власне розуміння і художню інтерпретацію.

3. *Використання художнього слова в повсякденному житті:* учень навчається оперувати мовними конструкціями та художніми засобами, що покращує його вміння виражати думки і почуття. Вивчаючи складні теми у творах Оксани Забужко, учні можуть краще формулювати власні судження щодо соціальних та етичних питань, які обговорюються на уроках.
4. *Висловлювання суджень, оперуючи виражальними засобами мови:* Учень навчається використовувати метафори, порівняння, символи для аргументації власної думки. Наприклад, аналізуючи символізм у поезіях авторки, учні вчаться чіткіше та глибше аргументувати свої позиції щодо суспільних викликів або особистих переживань.
5. *Самостійний добір джерел інформації:* учень вміє самостійно знаходити і використовувати джерела для поглибленого вивчення певних тем. Зокрема, розглядаючи літературний процес в Україні, учні можуть самостійно шукати додаткові джерела інформації для осмислення теми жіночої ідентичності або філософських аспектів творів Оксани Забужко.
6. *Виявлення зв'язку літератури з іншими видами мистецтва:* учень усвідомлює, що творчість письменниці має зв'язок із філософією, міфологією та фольклором. Під час обговорень учні можуть знайти паралелі між образами у творах Оксани Забужко і традиційними мотивами української літератури чи інших видів мистецтва, що допомагає розширювати їх світогляд і розуміння культури.

Ключові компетентності сприяють розвитку не лише інтелектуальних, а й соціально-емоційних навичок учнів, дозволяючи глибше осмислювати літературу і соціальні явища через літературний контекст.

Окрім цього, важливою складовою програми є аналіз інтертекстуальних зв'язків творчості письменниці з творами інших митців, що дозволяє учням

віднайти елементи, спостерегти вплив на доробок письменниці інших авторів та культурних традицій. Отже, творчість Оксани Забужко стає не лише предметом літературознавства, а й платформою для більш глибокого розуміння сучасних соціокультурних процесів.

Таким чином, у межах програми з української літератури 5-9 класи Р. Мовчан та ін. (непрофільна школа) та навчальної програми з української літератури 10-11 класи Р. Мовчан та ін. (профільна школа) учні також мають можливість використовувати мультимедійні ресурси, такі як документальні фільми, інтерв'ю з авторкою, лекції експертів та подкасти, що дозволяє глибше зануритися в контекст творчості Оксани Забужко, зрозуміти її ідеї і погляди на сучасність, а також заохочує активну участь учнів у процесі навчання. Використання інтерактивних елементів на уроках допомагає формувати більш глибоке й усвідомлене ставлення до вивченого матеріалу.

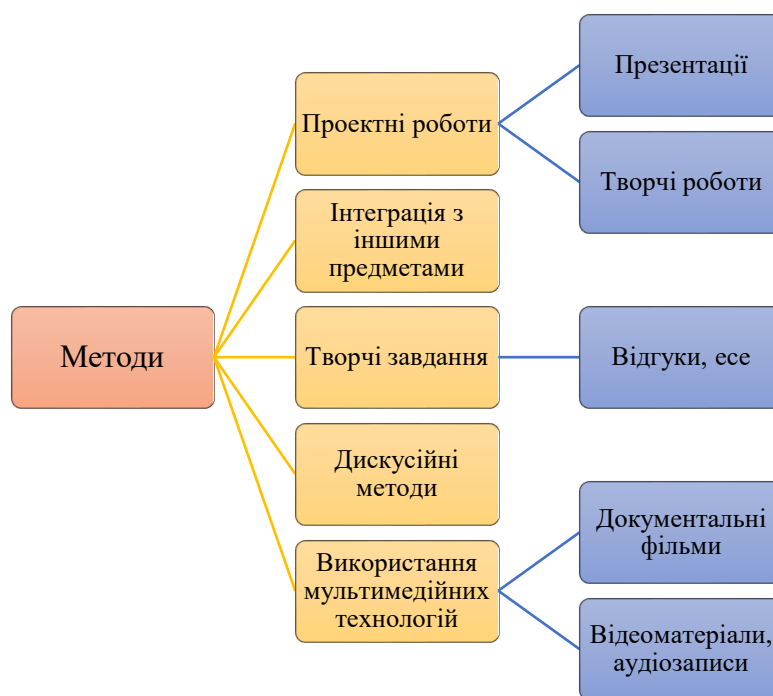
Загалом, програми з української літератури, які включають творчість Оксани Забужко, сприяють формуванню критичного, емоційного та соціально активного мислення учнів, що, у свою чергу, сприяє розвитку особистісних якостей, необхідних для того, щоб стати свідомими громадянами, які здатні аналізувати та оцінювати сучасні соціокультурні явища. Творчість Оксани Забужко стає не лише важливим елементом літературної освіти, а й каталізатором для формування нового покоління українців, що усвідомлюють свою історію, культуру та ідентичність.

3.2. Методичні можливості вивчення творчості Оксани Забужко в шкільному курсі літератури

Методична основа вивчення української літератури в закладах середньої освіти постійно збагачується новими розробками. На сьогодні вона представлена внеском видатних українських педагогів, кожен із яких розробив

власний підхід до викладання літератури. Творчість Оксани Забужко, як однієї з найзначніших сучасних авторок, потребує інтеграції різних методичних засобів, що сприятимуть глибшому розумінню її творчості та змісту.

Пропонуємо схему використання методів вивчення творчості Оксани Забужко в шкільному курсі літератури:

Рис. 3.1. Методи вивчення творчості Оксани Забужко в шкільному курсі літератури

Розглянемо кожен варіант більш детально.

1. Дискусійні методи. Використання дискусій у класі дозволяє учням обмінюватися думками про твори Оксани Забужко, аналізувати їхню соціокультурну значущість, порівнювати з іншими авторами та обговорювати важливі теми, такі як жіноча ідентичність, національна свідомість та роль історії в житті особистості, що формує критичне мислення та активну позицію учнів.

2. Проектні роботи. Вчителю доречно запропонувати учням створення проектів, присвячених темам, які піднімаються в творах Оксани Забужко. Це можуть бути творчі роботи, презентації, або навіть короткометражні фільми, що

ілюструють основні ідеї та проблеми її творчості, адже проектна діяльність розвиває креативність, навички роботи в групі та самостійність.

3. *Інтеграція з іншими предметами.* Можна використовувати міжпредметні зв'язки, зокрема з історією, мистецтвом, соціологією, що дозволяє учням глибше зрозуміти контекст, в якому працює авторка. Наприклад, уроки, що об'єднують вивчення творчості Оксани Забужко з історичними подіями України, сприятимуть кращому сприйняттю її літератури.

4. *Творчі завдання.* Учні можуть виконувати творчі завдання, як от: написання відгуків, есе або власних творів у стилі письменниці. Це не лише допоможе засвоїти програмовий матеріал, а й розвине навички письма та вираження власних думок.

5. *Використання мультимедійних технологій.* Залучення мультимедійних ресурсів, таких як відеоматеріали, документальні фільми про життя і творчість Оксани Забужко, а також аудіозаписи її поезії, створить більш інтерактивне навчальне середовище, яке буде сприяти глибшому сприйняттю та осмисленню вивченого матеріалу.

Отже, вивчення творчості Оксани Забужко в школі має бути багатограним, враховуючи сучасні підходи до навчання та інтереси учнів, що дозволить не лише вивчати літературу, а й формувати свідомих і критично мислячих громадян.

Крім того, розглянемо приклад розробленого плану уроку позакласного читання повісті Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку».

Під час уроку позакласного читання учні ознайомляться з творчістю сучасної української письменниці Оксани Забужко, чия літературна спадщина лише починає вивчатися. Вони спробують опанувати навички аналізу складного для сприйняття твору – повісті «Казка про калинову сопілку». Цей твір є одним із найбільш виразних у контексті української літератури ХХ століття.

Обладнанням для уроку є книги Оксани Забужко, презентація з біографічними даними, таблиця «Модернізм – постмодернізм», ілюстрації, а також аудіозаписи творчих читань. Використання візуальних і аудіоматеріалів допомагає зацікавити учнів та створити емоційний зв'язок з темою.

На етапі мотивації вчитель може запропонувати учням обговорити, чому важливо знати про життя та творчість сучасних українських авторів, зокрема Оксани Забужко. Це питання допоможе залучити учнів до активної дискусії і спонукати їх до особистісного сприйняття літератури. Вчитель може також поставити запитання, яке викликає інтерес, наприклад: «Яка роль сучасної літератури у формуванні національної ідентичності?».

Згодом учитель може запропонувати інтерактивну вправу, почавши з таких слів: «Казка про калинову сопілку» вражає своєю здатністю відобразити український сільський побут і багатий словниковий запас. Письменниця майстерно передає через мову народні знання про медицину, метеорологію та етику. Цей твір є справжнім шедевром, особливо враховуючи, що він був написаний наприкінці ХХ століття. Виглядає, що в цей час має з'явитися щось особливе... Давайте згадаємо, що ж ми знайшли в цьому творі? Яких персонажів зустріли? Які нові знання здобули?

Для цього пропонується учням зробити вправу «Сюжетний ланцюжок»: один учень коротко пригадує подію, а інший продовжує.

Вправа «Сюжетний ланцюжок»:

- 1. Вона вродилась з місяцем на лобі. Зростала пишною дочкою – Ганною – панною мами Марії, яка вийшла заміж за Василя тільки з досади на батька.*
- 2. Народилась друга донечка – плаксуна, кволенька Оленка, яку мати, наче відчипного, кинула на виховання батькові.*
- 3. Незгода між сестрами . Щоденні суперечки Ганнусі з малою зміючкою Оленкою.*

4. Ганнуся дізнається легенду про Каїна і Авеля.
5. Прихід баби-прочанки , щоб запросити Ганнусю до монастиря – стати черницею, бо її бог наділив силою , з якої велика спокуса може постати по духу.
6. Не встигли оглянутися – Ганнуся на порі. Старша дочка мала силу – показувала, де копати криниці, цим заробляла гроші і собі і сестрі, яка того не цінувала.
7. Після хатніх сварок Ганнуся менше стала відчувати воду. Перші старости на порозі – дівчині з місячною ознакою вже 15 років. Оленка прагнула, щоб сестра вже йшла з хати.
8. Василь хотів мати повну хату дітей. Його дочка Оленка вже виросла і він за нею тужив.
9. Ганнуся – самотня , без товаришок, була між дівчатами ніби для хвальби, вона – найкрасивіша дівчина під час обрядових свят.
- 10.Новий клопіт Ганнусі – Маркіянів Дмитро, який мав червоний, мов огонь, пояс. Марії сниться старий батько і сон цей показував як не гріб, то церкву – як розплата за Маріїн старий гріх.
- 11.«Я, дівчино, не люблю, коли не на моє мелеться (Дмитро – вовкулака). Ганнуся починає задумуватись, чи не варт було піти в монастир.

Етап ознайомлення з новим матеріалом. На цьому етапі вчитель презентує основні моменти біографії авторки та її вплив на українську літературу. Використання таблиці «Модернізм – постмодернізм» дозволяє учням краще зрозуміти місце творчості Оксани Забужко в контексті літературних течій. Вчитель може звернути увагу на особливості стилю, теми та мотиви, які зустрічаються у її творах.

Етап роботи над текстом: під час роботи над текстом повісті «Казка про калинову сопілку» учні мають можливість проаналізувати сюжет, персонажів та основні ідеї. Вчитель може використовувати методи групової

роботи, щоб учні могли обговорити свої враження від твору і знайти спільні теми, які їх зацікавили.

До прикладу, пропонуємо інтерактивну вправу: «Мікрофон» з наступними запитаннями:

1. Коли відбуваються події, описані в повісті?
2. Чи можна стверджувати, що окремі конфлікти й ситуації стають виразнішими в суто інтимних епізодах життя?
3. Про що мріє головна героїня Ганнуся?
4. Про що говорять знаки, які носить Ганнуся від народження?
5. На що, за народними повір'ями, вказує місяць-недобір?

Етап закріплення знань. Для закріплення знань вчитель може організувати творчий конкурс, де учні напишуть власні міні-твори, натхненні «Казкою про калинову сопілку», що дозволить їм не лише відтворити отримані знання, але й висловити свої думки та почуття. Далі слова вчителя можуть бути такими: «Ми лише коротко обговорили твір, але не з'ясували, чи дійсно він може вважатися частиною постмодерністської прози. Давайте розглянемо його характерні риси».

- 1) З якими «чужими» текстами взаємодіє Оксана Забужко?
- 2) Чи присутні у творі метаморфози? Якщо так, надайте приклад.

Етап підсумків: на підсумковому етапі вчитель може запропонувати учням поділитися своїми враженнями про урок і про те, як творчість Оксани Забужко вплинула на їхнє сприйняття сучасної української літератури. Це підсумування є важливим для формування у учнів критичного мислення та власної думки.

Урок позакласного читання, присвячений творчості Оксани Забужко, є зразком інтерактивного та змістовного підходу до вивчення літератури. Використання різноманітних методів і матеріалів сприяє активній участі учнів у навчальному процесі та розвитку їхніх літературних і критичних навичок.

Зокрема, нами був розроблений план уроку позакласного читання повісті Оксани Забужко «Музей покинутих секретів».

Метою уроку позакласного читання твору Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» є: ознайомити учнів із творчістю Оксани Забужко як представниці сучасної української літератури; сприяти розумінню глибоких ідей, закладених у романі, зокрема ідеї зв'язку поколінь, історичної пам'яті та боротьби за національну ідентичність; розвивати навички аналізу складних літературних текстів, враховуючи їхній контекст, жанрові особливості, стиль та інтертекстуальність; виховувати любов до української культури та літератури через аналіз символів і мотивів, представлених у творі.

Хід уроку:

Мотиваційний етап. 1. Бесіда: вчитель починає урок запитанням:

1. Чи можемо ми назвати сучасну літературу ключем до розуміння історії?
2. Як література впливає на наше уявлення про історичне минуле?
2. Цікаві факти про роман:
  1. Роман «*Музей покинутих секретів*» це епічна сага, яка охоплює три покоління. Праця поєднує сімейну драму, історію УПА та сучасність.
3. Провокаційне питання:
  1. «Чи можливо знайти правду про минуле, коли багато «секретів» залишаються прихованими?»

Етап ознайомлення з творчістю Оксани Забужко. На цьому етапі уроку учні отримають загальну інформацію про життя і творчість Оксани Забужко, зосереджуючись на ключових моментах, що вплинули на її літературну кар'єру. Використовуючи слайди презентації, учитель представить біографію письменниці, починаючи з її освіти та перших творчих спроб. Особливу увагу буде приділено формуванню унікального стилю Забужко, який вирізняється

глибиною філософських ідей, яскравою мовою та сміливим зверненням до складних суспільних і історичних тем.

Далі учитель розповість про основні мотиви в її творчості, серед яких чільне місце посідає відображення історичних і соціальних процесів в Україні. Зокрема, буде обговорено, як у творах Забужко порушуються теми національної ідентичності, репресій, боротьби за свободу і права людини, а також їхній вплив на сучасне українське суспільство.

Особливу увагу вчитель зосередить на аналізі постмодерністських рис у романі «Музей покинутих секретів». Учні дізнаються, що у творі широко використовуються такі прийоми, як міфологізація, яка додає тексту глибокого символічного значення; інтертекстуальність, що дозволяє встановити зв'язки з іншими літературними і культурними контекстами; та символізм, який допомагає авторці передати важливі ідеї через образи.

Наприкінці цього етапу вчитель розповість про зв'язок роману із реальними історичними подіями ХХ століття. Учні ознайомляться з тим, як Забужко у своєму творі майстерно переплітає особисті історії героїв із масштабними подіями, такими як боротьба Української повстанської армії (УПА) та репресії радянського періоду. Це дозволить учням зрозуміти, наскільки важливими є ці історичні теми для розуміння української культури та самоусвідомлення.

Аналіз тексту

1. Вправи для аналізу сюжету і героїв:

Інтерактивна вправа «Дерево персонажів»:

На дошці зображено дерево, де кожна гілка символізує окреме покоління героїв роману. Учні по черзі додають характери, події чи долі персонажів.

2. Запитання для обговорення:

1. Які основні ідеї роману?
2. Як різні покоління героїв взаємодіють із поняттям «секретів»?

3. Що символізує «Музей покинутих секретів» у романі?

3. Метод «Мікрофон»:

Учні відповідають на запитання:

1. Як у творі зображено зв'язок між минулим і сучасністю?

2. Чи є історія лише тлом для роману, чи вона стає окремим персонажем?

Етап закріплення знань. На завершальному етапі уроку учні матимуть можливість творчо осмислити отриману інформацію та висловити власні думки, спираючись на тематику уроку. Для цього пропонується виконати творчу вправу, яка передбачає написання короткого есе на тему: «Якби я знайшов(-ла) секрет із минулого, що б я зробив(-ла)?». Завдання спрямоване на розвиток уяви, критичного мислення та здатності висловлювати свої ідеї письмово. Учні можуть розмірковувати, який вплив мали б таємниці минулого на їхнє життя, як би вони могли змінити їхнє сьогодення чи майбутнє, або які емоції викликало б таке відкриття.

Після завершення індивідуальної роботи учні беруть участь у колективній дискусії, яка допоможе закріпити та поглибити розуміння матеріалу. Основним питанням для обговорення стане: «Чи має значення для нас правда про минуле?» Учні висловлюють свої думки про важливість збереження історичної пам'яті, впливу минулих подій на сучасність та наше сприйняття світу.

Наступне питання дискусії зосереджується на зв'язку минулого із сьогоденням: «Як секрети минулого формують наше сьогодення?» Учні аналізують, як приховані сторінки історії чи невідомі факти можуть впливати на наше ставлення до подій, культурні чи національні цінності, а також особисте усвідомлення себе. Ця дискусія сприятиме формуванню зв'язку між вивченням літератури й історії та усвідомленню власної ролі у збереженні пам'яті про минуле.

Домашнім завданням доцільно буде:

1. Написати листа одному з героїв роману.

2. Підготувати коротку презентацію про одну історичну подію, яка згадується у творі.

На нашу думку, даний урок позакласного читання є зразком сучасного підходу до вивчення літератури, який поєднує інтерактивність, творчість та аналіз. Він не лише знайомить учнів із творчістю Оксани Забужко та її романом «Музей покинутих секретів», а й допомагає глибше зрозуміти історичний контекст, морально-етичні питання та значення пам'яті про минуле. Урок спрямований на розвиток уяви, критичного мислення та вміння аргументовано висловлювати свої думки, а завдяки використанню різноманітних методів навчання, таких як творча вправа, колективна дискусія, аналіз тексту та робота з візуальними матеріалами, учні мають можливість краще засвоїти тему та залучитися до навчального процесу.

Висновки до третього розділу

Вивчення творчості Оксани Забужко у шкільному курсі української літератури є не лише важливим літературним досвідом, але й засобом розвитку соціальних та критичних навичок у молоді. Її твори часто торкаються тем ідентичності, жіночих ролей у суспільстві та історичної пам'яті. Оксана Забужко створює багатопланову картину української культури, яку учні можуть розглядати з позиції сучасних викликів та індивідуального пошуку.

Інтеграція творчості Оксани Забужко у навчальний процес дозволяє застосувати компетентнісний підхід, спрямований на розвиток не тільки літературних знань, а й практичних навичок критичного мислення. Учні вчаться співставляти художні тексти із соціальною реальністю, аналізувати поведінку персонажів та формувати власну думку щодо порушених у текстах проблем, що сприяє формуванню їхньої соціальної відповідальності та вміння висловлюватися на складні теми. Завдяки інтертекстуальному підходу,

вивчення творчості Оксани Забужко допомагає учням зрозуміти зв'язки між літературою та іншими видами мистецтва або соціокультурними феноменами. Її праці містять багатий матеріал для осмислення історичних, філософських та культурних аспектів життя, зокрема в контексті національної ідентичності. Такий підхід дозволяє учням краще розуміти не лише літературу, а й ширші контексти української та світової культури.

Важливою темою у творчості Оксани Забужко є жіноча ідентичність та її роль у сучасному світі. Учні, аналізуючи ці твори, отримують можливість глибше осмислити гендерні питання, зіткнення особистого і соціального, що може стати потужним поштовхом для дискусій на уроках, де молодь вчиться бачити літературу як засіб діалогу з реальністю. Мультимедійні ресурси також є важливим елементом вивчення творчості Оксани Забужко. Інтерв'ю, відеолекції та подкасти дозволяють учням зануритися у світ авторки, слухати її пояснення щодо власних творів та аналізувати суспільні явища разом із нею, що значно поглиблює літературний аналіз та робить навчання більш інтерактивним і сучасним.

Методичні можливості вивчення творчості Оксани Забужко у шкільному курсі літератури базуються на інтеграції різноманітних підходів, які допомагають учням глибше осягнути її творчість та розвинути критичне мислення. Використання дискусійних методів дозволяє учням аналізувати твори авторки з позицій соціокультурної значущості, жіночої ідентичності та національної свідомості. Проектна діяльність сприяє розвитку креативності та навичок самостійної роботи, а міжпредметні зв'язки з історією, соціологією чи мистецтвом збагачують контекст вивчення літератури.

Творчі завдання та мультимедійні технології залучають учнів до активної роботи та стимулюють їхню зацікавленість, допомагаючи формувати емоційний зв'язок із матеріалом. Детальний розбір повісті «Казка про калинову сопілку» через інтерактивні вправи, групові роботи та творчі конкурси дозволяє учням

краще зрозуміти складність і багатогранність твору, а також осмислити його місце в українській літературі. Підсумковий етап уроку спрямований на формування власних думок та оцінок, що важливо для розвитку свідомих та критично мислячих громадян.

Нами був розроблений план уроку позакласного читання роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів», який є зразком сучасного підходу до вивчення літератури, який поєднує інтерактивність, творчість та аналіз. Він не лише знайомить учнів із творчістю Оксани Забужко та її романом «Музей покинутих секретів», а й допомагає глибше зрозуміти історичний контекст, морально-етичні питання та значення пам'яті про минуле.

ВИСНОВКИ

Ідейно-художні характеристики літературного твору є важливою складовою, яка визначає його зміст і естетичну вартість. Вони охоплюють сукупність рис, що поєднують авторську задумку, стиль, жанрову приналежність, ідеї, образи, сюжет та інші елементи, які створюють унікальну художню реальність твору.

Теоретики акцентують увагу на вивченні художнього світу як ключового підходу до розуміння літературного твору. Вони наголошують на важливості аналізу форми і змісту в їх нерозривному зв'язку, де форма виступає засобом вираження ідейної складової. Важливою також є візуальна складова твору, яка суттєво впливає на його поетику та сприйняття читачем.

Отже, аналіз ідейно-художніх характеристик літературного твору сприяє глибшому розумінню авторського бачення дійсності, розкриттю естетичної вартості тексту, а також виявленню його впливу на читача, що допомагає досягнути художню мову та авторські наміри, які формують неповторний світ кожного літературного твору.

У останні десятиліття в лінгвістиці спостерігається тенденція до розширення поняття «концепт» і надання йому нових характеристик. Спершу концепт трактується як «культурологічний», пізніше як «лінгвокультурний», а згодом трансформується в «лінгвоконцепт», що використовується для позначення таких явищ, як уявлення, значення та образ. Утвердження цього терміну в мовознавстві відкриває широкі перспективи для вивчення загальнолюдських і національних форм мислення, які відображаються у мові, особливо в усному та літературному мовленні, а також для аналізу індивідуального авторського стилю.

Літературні концепти не лише формують художню дійсність роману, але й впливають на сприйняття читача, сприяють його інтелектуальному та

емоційному збагаченню. Через них автори передають свої світоглядні позиції, рефлексують над реаліями свого часу і пропонують власне бачення майбутнього. Тому дослідження ідейно-художніх концептів є важливим не лише для глибшого розуміння літературних творів, але й для більш повного осмислення культурних та соціальних процесів, які вони відображають.

Творчість Оксани Забужко є важливим об'єктом наукового дослідження завдяки її значущому внеску в сучасну українську літературу та філософську думку. Її твори вирізняються глибоким психологічним аналізом, інноваційністю стилю та активним застосуванням постмодерністських прийомів. Письменниця широко досліджується в рамках феміністичної критики, постмодернізму та культурних взаємодій. Її літературна діяльність не тільки розширює горизонти українського письменства, але й активно залучає соціальні та культурні проблеми, використовуючи неповторну мову і стиль для висвітлення важливих тем. Творчість Оксани Забужко відзначається новаторським підходом до репрезентації реальності та психологічних переживань, що забезпечує їй центральне місце в сучасному літературному процесі.

Роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» є яскравим прикладом складної багатошарової прози, яка презентує особисті й національні, історичні та сучасні, філософські та психологічні виміри. У ньому авторка порушує широкий спектр тем і питань, які є актуальними не лише для українського суспільства, але й для глобального контексту. Зокрема, Оксана Забужко звертається до теми історичної пам'яті, що є одним із центральних ідейно-художніх концептів роману. Через долі своїх героїв письменниця досліджує, як колективна пам'ять впливає на ідентичність нації, як минуле формує сучасне, і як індивідуальні спогади переплітаються з великими історичними наративами.

Роман Оксани Забужко містить глибокі роздуми про питання національної ідентичності, які є особливо актуальними для постколоніального суспільства.

Через багатоголосся персонажів, кожен із яких пропонує свою версію правди і своє бачення світу, авторка виявляє складність та багатогранність української ідентичності, що формується на перехресті різних культурних, політичних та історичних впливів.

Ще однією важливою лінією твору є роздуми про роль мистецтва і творчості як засобу осмислення і трансформації дійсності. Оксана Забужко досліджує, як мистецтво може слугувати інструментом опору і зцілення, як воно здатне розкривати приховані істини і допомагати знаходити гармонію у світі, що змінюється.

У романі Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» концепти «пам'ять», «нація», «історія» та «любов» взаємопов'язані та формують глибокий зміст твору. Концепт «пам'ять» є основою, через яку герої досліджують своє минуле і намагаються зрозуміти своє місце у сучасному світі. Вона служить як інструмент для збереження індивідуальних і колективних ідентичностей. Образи схованих секретів і «місць пам'яті» підкреслюють важливість усвідомлення історії як необхідної умови для побудови майбутнього. Процес дослідження пам'яті спонукає героїв до особистісного зростання та розкриття глибинних проблем української ідентичності.

Концепт «нація» у романі постає як колективний суб'єкт, що формується через спільні переживання, історичні травми та культурні надбання. Оксана Забужко показує, як національна ідентичність формується через усвідомлення спільної пам'яті та спроби відновлення правди про минуле. Нація в романі є не лише географічним поняттям, а й культурним, соціальним і емоційним феноменом, що об'єднує людей через спільні цінності, боротьбу за автономію та прагнення до визнання. Концепт «історія» у творі розглядається як складний процес, що впливає на життя окремих людей і національних спільнот. Оксана Забужко ставить під сумнів традиційні наративи, пропонуючи альтернативні перспективи на події, що формували українську історію. Історія тут не є

статичною, вона постійно переписується через призму пам'яті та особистих історій героїв, які прагнуть зрозуміти, як минуле впливає на їхнє сьогодення.

Концепт «любов» у романі виступає як рушійна сила, що пов'язує героїв та їх історії. Вона проявляється в різних формах: романтичній, материнській, дружній, і слугує засобом відновлення та підтримки у складних обставинах. Через любов герої вчаться прощати, приймати та долати історичні травми, що визначають їхнє життя. Письменниця показує, що саме любов надає сил для боротьби за правду, відновлення пам'яті та збереження національної ідентичності.

Методичні можливості вивчення творчості Оксани Забужко у шкільному курсі літератури базуються на інтеграції різноманітних підходів, які допомагають учням глибше осягнути її творчість та розвинути критичне мислення. Використання дискусійних методів дозволяє учням аналізувати твори авторки з позицій соціокультурної значущості, жіночої ідентичності та національної свідомості. Проектна діяльність сприяє розвитку креативності та навичок самостійної роботи, а міжпредметні зв'язки з історією, соціологією чи мистецтвом збагачують контекст вивчення літератури.

Творчі завдання та мультимедійні технології залучають учнів до активної роботи та стимулюють їхню зацікавленість, допомагаючи формувати емоційний зв'язок із матеріалом. Детальний розбір повісті «Казка про калинову сопілку» через інтерактивні вправи, групові роботи та творчі конкурси дозволяє учням краще зрозуміти складність і багатогранність твору, а також осмислити його місце в українській літературі. Підсумковий етап уроку спрямований на формування власних думок та оцінок, що важливо для розвитку свідомих та критично мислячих громадян.

Нами був розроблений план уроку позакласного читання повісті Оксани Забужко «Музей покинутих секретів», який є зразком сучасного підходу до вивчення літератури, який поєднує інтерактивність, творчість та аналіз. Він не

лише знайомить учнів із творчістю Оксани Забужко та її романом «Музей покинутих секретів», а й допомагає глибше зрозуміти історичний контекст, морально-етичні питання та значення пам'яті про минуле.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. П. Апологія модерну: обрис ХХ віку. Київ. Грані-Т, 2011. 408 с.
2. Айзенбарт Л. М. Термін «концепт»: проблема визначення та підходи до вивчення. Наукові записки ТНПУ. Серія: Літературознавство. 2016. № 45. С. 314-325.
3. Анісімова Н. «...Все іще можна зіграти інакше...»: театралізований «світ навиворіт» у поезії О Забужко. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки*. Миколаїв, 2014. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2014_4
4. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2012. С. 40-42.
5. Волощук В. І. Лінгвостильові особливості ідіолекту З. Ленца в малих епічних жанрах. Львів, 2004. 20 с. URL: <http://disser.com.ua/contents/4330.html>
6. Вох О. «Музей покинутих секретів»: «дорослий» роман для підліткової нації. URL: <http://sumno.com/literature-review/muzej-pokynutyh-sekretiv-doroslyjromandlya-pidli> (дата звернення: 17.09.2024).
7. Гайдученко Г. Емоційно-експресивна функція okazіоналізмів у прозі Оксани Забужко. *Лінгвістика*. Вип. XXI. Херсон, 2014. С. 200-204.
8. Глуговська Л. Г. Художній світ поем Ліни Костенко: рукопис. Кривий Ріг, 2021. 68 с.
9. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту. К. Ю. Голобородько. *Культура народів Причорномор'я*. Сімферополь, 2002. № 32. С. 27-30.
10. Грищенко О. В. Кризь простори часу: до проблеми історичної пам'яті в романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Філологічні науки, 2013. Вип. 4.12. С. 55.
11. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: український літературний постмодерн. Київ: Критика, 2005. 263 с.

12. Давидова А. В. Роман Оксани Забужко Музей покинутих секретів у світлі літературної критики. *Наукові записки Харківського національного університету*. Харків: ХНУ, 2013. С. 1.
13. Дзюба І. З криниці літ : у 3 т. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. Т. II. 976 с С. 926
14. Забужко О. Музей покинутих секретів. 2-е вид., доп. Київ: Факт, 2009. 471 с.
15. Забужко О. Музей покинутих секретів. 2-е вид., доп. Київ: Факт, 2009. 209 с.
16. Забужко О. Музей покинутих секретів. Київ: Вид-тво «Комора». 2015. 832 с.
URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2745>
17. Забужко О. Музей покинутих секретів: Роман. Київ: Спадщина, 2012. 832 с.
18. Задорожна О. С. «Феміністська» поетика творів Оксани Забужко. *Літературозн. студії*. 2015. Вип. 43 (1). С. 229-236. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2015_43%281%29__32
19. Залужна А. Рецепція творчості Оксани Забужко в сучасному літературознавстві. *Філологічні студії: зб. наук. пр. студентів і магістрантів ф-ту філології та журналістики*. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. Вип. XIX. 444 с.
20. Капура О. М. Ознаки постмодернізму у прозових творах Оксани Забужко. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. № 60 Том 1. Одеса, 2023. С. 115.
21. Качак Т. Сучасна українська реалістична проза для підлітків: зміна естетичної парадигми. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів, 2018. Вип. 67. Ч. 2. 211 с.
22. Ключек Г. Д. «Художній світ» як категоріальне поняття. Київ: Слово і час, 2007. № 9. С. 3-14. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11442>
23. Колесник І. Концепт «пам'ять» як аналітична структура: український вимір. *Національна та історична пам'ять: збірник наукових праць*. гол. ред. В. Ф. Солдатенко. Вип. 3. Київ: ДП «НВЦГ «Пріоритети», 2012. С. 171-181.

24. Максименко М. М. Феномен творчості Оксани Забужко: інтелект-реліз Полтава, 2015. 24 с. URL: <http://libgonchar.org/images/stories/DocS/2015/Zabugko.pdf>
25. Маркова М. В. «Концепт» та «концептуалізація» у сучасному літературознавстві. Питання літературознавства: науковий збірник. Вип. 74. Чернівці: Рута, 2007. С. 317-324.
26. Мовчан Р. В. та ін. Українська література 10-11 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/ukr.lit.-10-11-profilnij-riven.pdf> (дата звернення: 14.09.2024).
27. Мовчан Р. В. та ін. Українська література 5–9 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL : <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv> (дата звернення: 14.09.2024).
28. Мовчун Л. Обрії слова в мовосвіті Оксани Забужко. URL : <https://cutt.ly/Kwbx4LKm>
29. Новиков А. В. Роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів»: основні теми й образи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. Одеса: МГУ, 2015 № 19 том 2. 191 с. С.39.
30. Овчаренко Є. Д. Поезія Оксани Забужко: проблематика, стильові особливості: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра. Суми, 2021. 86 с.
31. Огар А. О. Вербалізація концепту земля у фразеологічній та паремійній картинах світу. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2012. С. 203-208.
32. Петренко О. Літературні образи «бандерівок» у контексті ідеологічних воєн. Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. Праць. Київ: Тов. «Арт книга», 2015. С. 143.

33. Поліщук Я. Ревізії пам'яті: [літературна критика]. Ярослав Поліщук. Луцьк : ВД «Твердиня», 2011. С. 100-105.
34. Поліщук Я. О. Реінтерпретація пам'яті в сучасному українському романі. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Серія: Філологічна. 2012. Вип. 28. С. 183-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_28_21
35. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2015. 301 с.
36. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя, 2008. 331 с.
37. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті: монографія. Київ: Академвидав, 2018. С. 104-105.
38. Стиркіна Ю. Визначення ідіостилю письменника як засіб навчання сучасної української мови. *Педагогічні науки*. Полтава, 2023. 118 с.
39. Українська Літературна Енциклопедія. у 5 т. Київ: Головна редакція УРЕ ім. М. Бажана. Т.2, 1990. 576 с.
40. Фісак І. В. Категорія «концепт» у сучасному науковому дискурсі. *Філологічні науки*. 2014. № 17. С. 69-77.
41. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодезі. Зібрання творів: у 50 т. Київ : Наук. думка, 1986. Т. 45. С. 404.
42. Фрасинюк Н. І. Концепт, поняття, значення у їх взаємозв'язку та взаємодії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32 (71) № 4 Ч. 2 ТНУ, 2021. 328 с.
43. Чуприненко М. Неологізми в ідіостилі Оксани Забужко: структура, семантика, стилістичні властивості. *XVII International scientific and practical conference «Formation of Prospects for the Global Development of Humanity:*

Modern Problems of Science and Technology». Bologna, Italy. International Scientific Unity, 2024. 275 с.

44. Шаф О. Леся Українка Оксани Забужко: до проблеми творчої комунікації. *Вісник Львівського університету*. Серія: іноземні мови. Львів, 2012. Вип. 20. Ч. 2. С. 243-249.
45. Шевченко Н. «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко: жанрова своєрідність та авторська номінація. *Філологічний дискурс*. Київ, 2016. № 4. С. 191.
46. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 584 с.
47. Шерех Ю. Третя сторожа: Література. Мистецтво. Ідеології. Київ. Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1993. 59 с.